

GLAS

Slovenske kulturne akcije

Leto XXIII, 11-12

EL VOCERO DE LA CULTURA ESLOVENA

November - december 1976

cankarjeva beseda

To je bil dan, ko se je rodil
človek, in vsa srca so se od-
pirala njemu v hvalo in lju-
bezen, vsa srca so zahrepene-
la k njemu.

Napotila so se k njemu tiso-
čera, užaljena, ranjena srca.
Vsi ubogi, zaničevani, zavr-
ženi so se napotili, brezkon-
čna procesija je bila. Vsi tisti,
ki jih je bilo življenje s trdo
pestjo, so odprli trudne oči in
so vzdignili ranjene ude, šli
so in mu nesli srca naproti.
Križani človek je sprejemal
vse, na nikogar ni pozabil, ki
se mu je približal, vsem je
delil dragocene darove. In bi-
li so mu hvaležni in so zaupa-
li vanj. Dar, ki jim ga je bil
podelil, je bil vreden več ne-
go vsa oskrunjena bogastva,
ki jih prodaja oskrunjeno
življenje za oskrunjena srca.
Kogar se je dotaknila njego-
va usmiljena roka, kogar je
blagoslovil njegov pogled, ti-
sti je izpregledal, padlo mu
je breme raz ramena, lahke
in poskočne so bile njegove
noge. Večni človek mu je bil
podelil večnost. Kadar so ske-
leli udarci življenja, je roma-
lo srce k njemu, v deželo uto-
laženega upanja, pozabljene-
ga trpljenja.

Tako so praznovali praznik,
ko je nastopil človek svojo
veličastno pot. Ni ga bilo ti-
sto noč ubogega srca, ki bi
veselo ne vztrepotalo; komaj
je razumelo radost, ki je ki-
pela do vrha.

Sveti dan je bil, rodil se je
zveličar. In zgodilo se je ne-
kaj čudovitega. V betlehem-
skem hlevu je v jaslih ležal
zveličar, vseh bogastev gos-
podar. K njemu so prihajali
v dolgi procesiji, od vseh
strani, pastirji, kajzarji, hlap-
ci, obloženi z grehi in življe-
nja teža, in prinašali so mu
darov, gospodarju vseh boga-
stev. Prišli so tudi trije kra-
lji iz Jutrove dežele in so se
mu poklonili, ko je ležal v
betlehemskem hlevu v jaslih.
Ugledali so bili zvezdo in za-
hrepeneli so – veliko, komaj
zavedno, pol razumljivo hre-
penenje se je bilo vzdignilo
kakor veter od juga in je za-
valovalo po vsi božji zemlji.

»hiša marije pomočnice«

sezona je za nami...

OB SKLEPU delovne sezone – in ob vstopu v novo – je prav, če se s
tem kratkim uvodnim zapisom zazremo na letos prehojeno pot v Slo-
venski kulturni akciji, na njena podvzvetja in dosežke.

JANUARJA smo v GLASU SKA, ki s to dvojno številko sklepa 23. letnik, med
prvimi slovenskimi listi oznanili Cankarjevo leto. V znamenju Cankarjevega
jubileja 100-letnice rojstva – 10. maja 1976 – so bile letošnje glose v listu
izrezi iz Cankarjeve zapisane besede. Počastitvi jubileja so bile namenjene
tudi kronike, poročila, pisanja o praznovanju pomembne slovenske kulturne
obletnice, posebej vsi večeri in prireditve, ki jih je Kulturna akcija v pretekli
sezoni odmerila velikemu Vrhničanu. Z rednimi sporočili o delu v Slovenski
kulturni akciji smo kot njeno glasilo redne ustvarjalne člane, prijatelje, pod-
pornike in bravec seznanjali z najnovejšim načrtovanjem, posebej s kulturnimi
večeri, ki so svojskost naše dejavnosti v Buenos Airesu. Kot kronisti smo
vestno zapisali vsak izid naših publikacij, kot organizacijska kronika pa se je
list trudil povezati ustvarjalne člane po vseh svobodnih kontinentih, kjer žive
in delajo. Poročal je o njihovih prizadevanjih, delu in uspehih v velikem svetu,
kjer s svojim ustvarjanjem vredno pričajo za ne ravno skromno slovensko
prisotnost v zboru svetovnih narodov. Posebej smo opozarjali na izredno kul-
turno duhovno dejavnost v slovenskem zamejstvu, predvsem v Trstu in v nje-
govem obližju. Bravec pa smo opozarjali tudi na vse večje kulturne dogodke
v svetu, spominjali se pomembnih imen, ki so pridala vreden delež svetovni
kulturi in umetnosti. Predstavili smo najbolj svetle pričevalce našega časa,
ki kot svetopisemski preroki svare svobodni svet pred grozečo poplavo mark-
sističnega leninizma in boljševisma, že trideset let pregrenko okušanega v
duhovno in tudi fizično premreženi slovenski matični domovini. V tem in dru-
gem bo Glas zvest svojemu namenu tudi v bližnjem 24. letniku: prva številka
bo izšla sredi januarja 1977, februarjska in marčna pa kot dvojna i zaradi počitnic
v Argentini, i zaradi selitve Založbe Baraga in njene tiskarne, kjer vse naše
publikacije tiskamo, v lastne, moderne prostore v slovenskem naselju Slo-
venska vas pri Buenos Airesu.

PUBLICISTIČNI načrt v delovni sezoni 1976 je obsegel dokončni natis še štirih
v jubilejnem dveletniku (1974-1975) najavljenih šestih leposlovnih knjig: prvi
dve – Maroltov Jože Petkovšek in Kunstljeva Butara – sta izšli v dveletju.
Kljub prizadevanju založbe in vsej pripravljenosti tiskarne pa smo letos uspeli
natisniti in v svet poslati le tretjo napovedano knjigo: ZBRANO DELO FRAN-
CETA BALANTIČA. Knjiga je tudi 100-ta publikacija naše založbe. Res je v
tiskarni v delu že napovedana Franceta Papeža esejistično-novelistično zastav-
ljena zbirka „Zapisi iz zdomstva“, a pred aprilom 1977 prav gotovo ne bo na
svitem. Založba nas zagotavlja za natis v bližnjem letu tudi obeh še v jubilejni
zbirki najavljenih knjig: „črtice“ Jožeta Krivca in „Antologija slovenske zdom-
ske lirike“. Upamo in iz srca želimo, da bi v prihodnjem letu slednjič le porav-
nali knjižni dolg, v katerega smo se naročnikom zavezali že pred tremi leti...
Dokler vse najavljene knjige ne bodo dotiskane, založba ne bo načrtovala novih
knjižnih sporedov.

Podobno kot s knjigami je tudi z revijo MEDDOBJE: XV. letnik, ki bi moral
biti povezan že decembra 1975, bo dopolnjen šele ob novem letu 1977 z dvoj-
nim zvezkom na 160 straneh. Težave, s katerimi se moramo sprijemati in ki
niso samo odmev trde gospodarske krize v Argentini, marveč tudi osebnega
značaja – usip prizadevnih in urnih sodelavcev v uredniških kadrih –, so več
kot večkrat nezmogljive. Založba s to grenko stvarnostjo računa, zato ne objav-
lja novih načrtov. Zanesljivo pa sporoča svojim naročnikom in bralcem, da
bo v bližnji sezoni 1977 spet poslala v svet 12 številčk Glasa, kot se bo tudi
trudila, da bodo do konca leta izšli spet štirje zvezki Meddobja (XVI letnik)
v dosedanji obliki in obsegu.

SEDEŽ Slovenske kulturne akcije je v Buenos Airesu. Zato se njeno zunanje delo – razen po publikacijah, ki si od početka utirajo pot po vseh kontinentih – tu najbolj izkazuje v javnih nastopih in umetniških prireditvah. Ob kulturnih večerih, velja omeniti dva velika javna dosežka Kulturne akcije sredi argentinske slovenske skupnosti: *likovno razstavo risb in plastike akad. slikarke Bare Remec in gostovanje Slovenskega odra iz Mendoza*, ki ga vodi redni ustvarjalni član Rudi Hirschegger, z uprizoritvijo Cankarjevega „Hlapca Jerneja“ na odru Slovenske hiše v Buenos Airesu. Ob prireditvi sta naleteli na nadpovprečen odziv pri slovenski javnosti.

Ne manj pomemben je bil letošnji prvi tečaj slovenskega odrskega jezika in osnov gledališkega igranja, ki je v okviru gledališkega odseka pritegnil v obližje Kulturne akcije novi, že v Argentini rojeni rod študentk in študentov. Ti so skoraj deset mesecev z veliko prizadevnostjo prodirali v skrivnosti slovenske odrske besede in začenjali s prvimi koraki na deskah, ki predstavljajo svet. Tečaj se bo nadaljeval v prihodnji delovni sezoni. Privabil je veliko mladih ljubiteljev gledališke obrti.

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA je bila že ob rojstvu zastavljena kot združba slovenskih kulturnih delavcev v zamejstvu in zdomstvu, ki naj z ustvarjalnim delom in dosežki dodajajo iz svobodnega sveta s svobodnim gledanjem na slovensko in svetovno problematiko svoj delež k rasti slovenske kulture. Zato njeno delovno območje tudi obsega vse svobodne kontinente, kjer žive in delajo slovenski ustvarjalci duhovnih vrednot. Od ustvaritve sem ima v svojem seznamu okrog 80 zapisanih rednih ustvarjalnih članic in članov. Z njimi je skušala držati v pretekli sezoni stike; o njihovih dosežkih v svobodnem svetu je Slovence seznanjal Glas; mnoge njihove zapisane stvaritve je objavilo Meddobje, ki se po sodelavcih ni omejilo le na redne člane, marveč je posredovalo tudi leposlovne in druge kulturne zapisane dejavnosti peresa slovenskih kulturnih delavcev, ki še niso redni člani Kulturne akcije, četudi bi jih bilo vredno že zdavnaj pridružiti njeni delovni skupnosti in zboru ustvarjalnega članstva. Glas SKA in njegovo uredništvo se bosta v bližnji delovni sezoni 1977 posebej trudila tudi v to, da se pridružijo Slovenski kulturni akciji vsi vredni slovenski kulturni delavci v zamejstvu in v zdomstvu: s tem bosta samo po črki zvesto izpolnjevala prvi člen 1969 znova potrjenih in dopoljenih pravil naše ustanove. Nobenega razloga namreč ni, da bi ne bili člani Slovenske kulturne akcije vsi slovenski ustvarjalci v svobodnem svetu, če naj naša ustanova res predstav-

lja, kot jo radi nazivljajo, „središčno in najvišjo slovensko kulturno ustanovo v svetu“. Ker je bila Kulturna akcija ustanovljena in dela zunaj kakršnih koli strankarskih in političnih pripadnosti, je v svojem bistvu tudi resnično sodobno pluralistično naravnana skupnost, katere edini duhovni in miselni temelj pri snovanju, delu in delovanju je, kot je v pravih zapisano, „naravni etični zakon, potrjen in izpopolnjen po krščanskem svetovnem nazoru“. Ta temelj je zadosti trden in hkrati zadosti širok, da v naš krog lahko privabi prav vse slovenske kulturne delavce, ki jim je mar slovenske kulture in njenega krščanskega izročila.

BLIŽAMO se srebrnemu jubileju naše ustanove. Z redno dvoletno skupščino, ki bo aprila 1977, bo Slovenska kulturna akcija članom, prijateljem in slovenski javnosti dala obračun o svoji dejavnosti v zadnjem dveletju. Na skupščini izvoljeno novo vodstvo bo prav gotovo ročno pristopilo k načrtovanju za bližnje delovno dveletje, katerega vrh naj bo *25-letnica* naše združbe. Jubileja ne bodo oznanjale zvoneče fanfare: priča naj ga plodno in zdravo kulturno delo, predvsem umetniške in znanstvene stvaritve, ki naj bodo v zadoščenju in duhovno bogatijo vsej slovenski skupnosti v svobodnem svetu, na tihem pa tudi rojakom v domovini, ki vsem režimskim izpadom navkljub le upajo v rast slovenske kulture v svobodi in v duhovno moč slovenstva v svetu. Jubilej bo tudi najlepša priložnost, da Slovenska kulturna akcija spet pobudi tiste ustvarjalne člane, ki so se, iz nevednosti, kakšnih razlogov odmaknili delu v ustanovi, v ustvarjalno dejavnost in jim da nov zagon in poguma. Hkrati pa naj svojemu namenu in dejavnosti pridruži zares vse zamejske in zdomske kulturne delavce, da ta postavka v njenih pravih ne bo le pobožno zapisana želja, marveč živa, plodna in vesela stvarnost, še prav posebej pa naj si pridruži ustvarjalce novega, že na tujih kontinentih rojenega slovenskega rodu, ki do zdaj še ne dela v njenem obližju. Čež vse drugo pa naj zvesto varuje in mladi ustvarjalno plodnost preskušanih kulturnih veteranov, ki so ji plodni in neutrudni družniki od njenega rojstnega dne leta 1954.

VSO slovensko skupnost v svobodnem svetu, ki ji je mar ohranjanje slovenskega duhovnega izročila in rast slovenske umetniške in znanstvene ustvarjalnosti v zadnjem četrtstoletju drugega tisočletja, vabimo, da se z zanimanjem, s tvarno podporo in z moralno oporo pridruži naši prizadevnosti. S tem povabilom, ki velja tudi vsem ustvarjalnim in podpornim članom v Slovenski kulturni akciji, pa takisto njenim prijateljem, zagovornikom in vsem rojakom doma in v svetu – ob vstopu v 24. leto svoje dejavnosti

Slovenska kulturna akcija želi

blagoslovljen božič in srečo v novem letu 1977

iz slovenske kulturne akcije

KULTURNI VEČERI

PREDSTAVITEV ZBRANEGA DELA FRANCETA BALANTIČA je bil naslov letošnjega 6. kulturnega večera, v soboto, 2. oktobra 1976 ob osmih zvečer v gornji dvorani Slovenske hiše v Buenos Airesu. Malo prej je izšel v novi izdaji in priredbi Balantičev pesniški opus. Kulturni okciji se je zdelo primerno, da izid pomembne knjige, ki je hkrati tudi 100. knjižna publikacija naše založbe, proslavi s posebnim večerom. Ne vemo, ali zaradi površne organizacije, ali zaradi prenatobnosti z drugimi prireditvami, je večer rodil le skromen odmev, naj pri občudovalcih Balantičeve besede, naj pri prijateljih Kulturne akcije.

Knjigo je predstavil France Papež z nekaterimi ugotovitvami o ureditvi, ilustracijah in duhovni rasti Balanti-

čeve poezije. V pogovor je posegel tudi urednik obeh prejšnjih izdaj dr. Tine Debeljak. Višek večera pa je bil v izvorni in globoko občuteni recitaciji Balantičeve pesniške besede, ki jo je z nji prirojeno fineso in doživetim umetniškim čutom izvajala članica Gledališkega odseka, ga. Pavčič Eiletzeva. Preprosto, pa estetsko prepričljivo je scenični okvir večeru – središče je bilo Balantičovo poprsje, delo člana Likovnega odseka akad. kiparja Franceta Ahčina – ustvaril Lojze Rezelj.

Večer je bil tudi zadnji redni kulturni večer v letošnji sezoni. Velja mu prišteti obe veliki zunanji prireditvi, o katerih smo v Glasu razsežno poročali: razstavo risb in keramike akad. slikarke Bare Remec, pa gostovanje Slovenskega odra iz Mendoza, ki ga vodi redni član Rudi Hirschegger, s predstavo dramatizacije Cankarjeve novele „Hla-

pec Jernej in njegova pravica". Dodati pa je treba h končanemu številu tudi ponovitev uvodnega Cankarjevega večera s skioptičnim predavanjem dr. Tineta Debeljaka v slovenskih domovih v San Martinu in Slomškovem domu v Ramos Mejía.

- Svoj zunanji okvir delovne sezone v letu 1976 je Slovenska kulturna akcija sklenila, vsaj kolikor se je njeno delo izrazilo letos v javnih prireditvah, izidih publikacij in kulturnih večerih v Buenos Airesu. V uvodnem zapisu te številke omenjamo glavne dosežke naše dejavnosti v Cankarjevem letu. Za notranjo organizacijsko kroniko velja zapisati, da je zaradi prezaposlenosti v svojem poklicnem delu odstopil pred dobrim mesecem kot tajnik in kot vodja filozofskega odseka p. Lojze Kukovića SJ. Njegove zadosti tehtne razloge za to odločitev je odbor sprejel in sklenil – ker je zunanja sezona že pri kraju – da bo o izpolnitvi obeh izpraznjenih odborniških mest odločalo članstvo na redni dveletni skupščini, ki bo aprila 1977.

- Okrog novega leta bo izšla že dolgo pripravljena dvojna številka revije Meddobje (XV, 3-4), na 160 straneh, z likovno priložnostjo, ki je tokrat posvečena mojstru Francetu Goršetu ob vstopu v osemdeseto življenjsko pomlad.

- GLAS Slovenske kulturne akcije bo v letu 1977 izhajal spet kot mesečnik na 8 straneh. Višino naročnine smo

zaradi razvrednotenja argentinske valute, ki še traja, nastavili za Argentino na 2.000 pesov. Za inozemstvo pa je naročnina 8 dolarjev za vse leto.

- Tečaj slovenskega odrskega jezika in osnov gledališke igre, ki ga je pobudil letos Gledališki odsek, je trajal neprekinjeno od srede marca do konca novembra. Gojenci so bili slovenski srednje in višješolci, ki se žele teoretično in praktično seznanjati s slovenskim gledališkim opravilom in s slovensko gledališko kulturo ob občasnem zgledovanju na svetovno gledališko dejavnost. Tečaj je obravnaval vprašanja govorne tehnike, slovenski zborni govor, igralsko mimiko in plastiko, kratko zgodovino gledališča in igralski gib. Posebej so se tečajniki letos zaglabljali v Cankarjevo dramatiko ob primeru njegove poetične drame „Lepa Vida“. Prvotni namen ob tem drugem delu je bila predstava tega Cankarjevega poema, namesto sklepne produkcije. Ker pa se je pri delu izkazalo, da je potreben za predstavitev odrske stvaritve še daljši in nadrobnejši študij, je vodstvo v sporazumu z gojenci tečaj podaljšalo na prihodnje leto – študij bomo nadaljevali sredi marca 1977 – z namenom, da pritegne k delu še nove kandidate in da uprizori Lepo Vido, če bo študijsko pripravljena, maja 1977, za novo obletnico Cankarjevega rojstva. Gledališki odsek vabi vse, ki se žele tečaju pridružiti v novi sezoni, da se do začetka marca 1977 prijavijo vodji odseka g. Lojzetu Rezlju.

editorial

augurios para la urss

En las últimas semanas voces y autores destacados presagian cambios en Rusia, con miras a un futuro de mediano plazo. Los anuncios oscilan entre quienes vaticinan una grave crisis seguida por una declinación y caída del régimen soviético y otros que consideran la necesidad cada vez más urgente de compatibilizar socialismo y libertad en un plano de los derechos políticos y humanos, así como flexibilizar la planificación económica y acentuar un acercamiento a Occidente.

Quienes se han hecho escuchar son: E. Todd, joven historiador inglés; A. Amalrik, sociólogo y también historiador ruso; por fin, A. Kolman, filósofo del sistema socialista. Los dos últimos han debido exiliarse de su país de origen.

El primero de los nombrados estima que hay indicadores de la inestabilidad del gobierno ruso, a causa de su reciente esterilización. Ocurre que la vigencia del sistema imperante entra en colisión con la doctrina marxista misma, a lo que se suma el hecho de que los países de la órbita comunista que se van "independizando" y aumentan sus relaciones con el mundo occidental, ganan en nivel de vida. Es evidente que este doble juego de influencias generará en un cierto lapso transformaciones serias o claudicaciones decisivas para el régimen actual.

A. Amalrik, por su parte, planteó una pregunta crítica en el libro "¿Sobrevivirá la URSS en 1984?". La cuestión surge de una experiencia íntima del pueblo ruso, que siente la necesidad de un cambio puesto que la realidad económica, política y social se torna asfixiante. Según este disidente ruso, los dirigentes gubernamentales enfrentan el siguiente dilema: girar hacia una mayor liberalización o acentuar la dictadura.

El último testimonio concierne a un perseguido por su condición de judío, pese a su prolongada fidelidad al Partido Comunista. Luego de amargas experiencias, hoy A. Kolman medita en Estocolmo si es posible reconciliar el leninismo marxista con la libertad.

Si bien estos enfoques hay que ejecutarlos dentro de la relatividad de las circunstancias, no es un azar la coincidencia de considerar el ansia de libertad y de respeto por los derechos del hombre como motivaciones básicas que alimentan las expectativas de innovación en el pueblo ruso.

"La Nación", Buenos Aires, 28. XI. 1976.

na pot

napovedi za zssr

V zadnjih tednih se oglašajo pomembni pisci, ki za dogleden čas napovedujejo spremembe v Rusiji. Napovedi nihajo med takšnimi, ki oznanjajo velike odločilne trenutke z usipom in padcem sovjetskega režima, pa spet drugimi, ki bolj in bolj poudarjajo nujnost sprizajzjenja socializma s svobodo na ravni političnih in človekovih pravic, hkrati pa večajo praznost v gospodarskem načrtovanju in v poglobitvi zblizanja z Zapadom.

O vsem tem so spregovorili: mladi angleški zgodovinar E. Todd; ruski sociolog, tudi zgodovinar, A. Amalrik; slednjič pa še filozof socialistične družbene ureditve A. Kolman. Zadnja dva sta bila prisiljena bežati iz svoje ruske domovine.

Prvi meni, da se kažejo znamenja trhlosti ruske vlade v njeni vse večji jalovosti. Vladajoči sestav je bolj in bolj v nasprotju s prvim marksističnim naukom, kar poveča še dejstvo, da v deželah sovjetskega krožnega teka, ki se "osamosvajajo" in množe svoje vezi z zapadnim svetom, življenjska raven raste. Nobenega dvoma, da bo ta dvojna vplivnostna igra lepega dne povzročila več kot resne spremembe ali pa odločilni zlom sedanjega režima.

A. Amalrik je v knjigi "Bo ZSSR preživela leto 1984?" zastavil dokaj kritično vprašanje. Vprašanje je plod globokega osebnega izkustva ruskega naroda, ki ga sedanja gospodarska, politična in družbena stvarnost davijo. Ta ruski disident meni, da so vladni prvaki danes pred odločilno izbiro: ali premik v večjo liberalizacijo ali pa v še večji pritisk diktature.

Zadnje je sporočilo zaradi judovskega pokolenja preganjanega moža, ki je dolga leta zvesto služil komunistični partiji. Po mnogih grenkih izkustvih A. Kolman danes v Stockholmu premišljuje, če je res možna sprava med marksističnim leninizmom in svobodo.

Četudi velja te uvide sprejeti z ogledom na resnično stanje zdajšnjih danosti, prav gotovo ni golo naključje, če v tej slí po svobodi in po spoštovanju človeških pravic iščemo tista osnovna gibala, ki plodé upanje na prenovo v ruskem narodu.

**PESNIŠKA BESEDA FRANCETA BALANTIČA NAJ BO V PONOS VSAKI SLOVENSKI DRUŽINI. NJE-
GOVO ZBRANO DELO, KI JE IZŠLO PRI SLOVENSKI KULTURNI AKCIJI, BODI NA ČASTNEM MESTU
V VSAKI SLOVENSKI KNJIŽNICI V ZDOMSTVU IN ZAMEJSTVU. POKLONITE KNJIGO SVOJIM DRA-
GIM IN PRIJATELJEM – DALI JIM BOSTE Z NJO NAJLEPŠE DARILO TRAJNE VREDNOSTI.**

**ZBRANO DELO FRANCETA BALANTIČA LAHKO KUPITE PRI ZALOŽBI KULTURNE AKCIJE IN PRI VSEH
NJENIH POVERJENIKIH, PA TUDI PO SLOVENSKIH KNJIGARNAH V ZAMEJSTVU IN V ZDOMSTVU.**

**ZARADI IZREDNE PODRAŽITVE POŠTNINE V INOZEMSTVO JE CENA V PLATNO VEZANEMU IZVODU
5 DOLARJEV, V KARTON VEZANEMU PA 4 DOLARJE.**

Akad. slikarka Marjanca Savinšek

MARJANCA SAVINŠEK je slovenska slikarka, ki živi in dela v Parizu. Od rojstnih ur Slovenske kulturne akcije je njena redna ustvarjalna članica v likovnem odseku. Vanj jo je popeljal z Goršetom in drugimi v svobodnem svetu živečimi slovenskimi likovniki še rajni tajnik Marijan Marolt. Njene podobe so bile v začetnih likovnih razstavah pri Kulturni akciji na ogled in občudovanje slovenski in hrvaški javnosti. O njenem umetniškem poslanstvu, razvoju, delu in stvaritvah je zapisano v letošnjem 2. zvezku Meddobja daljše pogovarjanje, ki ga je slikarka naklonila ob lanskem obisku v Parizu uredniku Glasa. Iz tega pogovora povzemamo za bralce Glasa in slovensko zdonsko javnost tale umetničin življenjski zaris:

Doma je z Jesenic na Gorenjskem. Sla po slikanju je v nji že od ranih nog. Po vojni je skušala na ljubljansko umetnostno akademijo, pa je niso sprejeli, ker ni vedela, kot je povedala, „da so za sprejem na ljubljansko akademijo bolj od znanja in sposobnosti važni drugi kriteriji, tudi politični med njimi, ki jim jaz nisem ustrezala...“. Zasebno se je izšolala pri prof. Kogejju in slikarju Pavlovcu. Pozneje posebej pri mojstru Tratniku. Tratnik ji je svetoval, naj gre v Pariz. Jeseni 1951 je bila že v Nancyju, kjer je prodala prve portrete in tihožitja. Skoraj potem je prišla v Pariz in začela akademski študij na akademiji Grande Chaumière. Profesorji so ji bili slaviti Pickard Le Doux, Yves Brayère in Zadkin. Študirala je tudi pri modernistu Götzu, pa tudi na akademiji Julienne s profesorji Plansonom, Jeromom in Bezombesom. Hipnotični Bonardov duh je polnil to moderno visoko šolo. Fresk je študirala pri Plansonu, Bauhausove vplive pa pri slikarki Kellerjevi. Po končanem študiju je ostala za stalno v Franciji, kjer njeno umetniško ustvarjanje uživa vsa priznanja. Razstavljala je v Jesenski likovni pariški razstavi; pri Neodvisnih v Parizu; pri Artistes Français in v Državni umetniški galeriji v Parizu. V tujini pa v New Yorku, Torontu, Buenos Airesu, Juvisyju, Sindelfingenu pri Stuttgartu, na grafični razstavi v Anconi, na Francoskem tudi v Vichyju in letos v Bischoffsheimu pri Strasbourgu v slaviti galeriji Le Bischenberg.

O svoji umetniški poti je lani zatrčila za Meddobje: „Moja pot... me je vodila iz čistega akademizma in realizma v impresionizem in po njem v ekspresionizem. Ta mi je najljubši, najbolj se prilega mojemu značaju... Danes se ta slog staplja v abstraktni ekspresionizem, ki pa je kljub svojim 70tim letom še vedno živa, konstruktivna in vsestransko uporabna kreativna zvrst, v kateri je še dosti zastrtih možnosti.“

Ob svojih razstavah je prejela mednarodna priznanja in odličja: Sélection Othon Friesz 1962-1963 v Parizu; Mention honorable des Artistes Français 1958, v Parizu; 1959 Mention honorable du Grand Prix International Vichy; 1962 Grand Prix de l'Exposition Internationale Paris-Sud; 1966 Kunstpreis des Sindelfinger Sezession...

Od 8. do 29. oktobra letos je slikarka pripravila samostojno razstavo olj in gvašov v galeriji Bischenberg pri Strasbourgu (Bischoffsheim). O velikem likovnem dogodku, ki je pobudil izredno zanimanje pri alsaskih ljubiteljih in občudovalcih modernega slikarstva, je slikarka Marjanca Savinškova uredniku Glasa 3. novembra 1976 pisala med drugim tudi tole:

„Razen kritik pošiljam tudi otvoritveni govor arhitekta Stoskopfa. Omenim naj, da je arh. Stoskopf posebno v govoru poudaril Tratnika zato, ker je bil iz Münchenske šole, kakor Stoskopfov oče, znani alsanski slikar, po katerem se imenujejo ulice po alsaskih mestih in v Strasbourgu. Ko je bil pred razstavo pri meni, sem mu pokazala knjigo o Tratniku, pa tudi Slovenske slikarje. Posebno mu je bil všeč Tratnik kot tudi Šubic. Kot arhitekt je silno znana osebnost v Parizu in v Strasbourgu, ultramoderen, njegove palače so čudovite. Pa zraven izredno preprosta duša, v kateri čutiš pravo veličino. Kot slikar, ne vem, kateremu slogu pripada.“

Sama organizacija razstave je bila zelo dobra in obisk tudi. Na vernisaži (francoski izraz, ki pomeni slavnostni začetek s povabljenimi gosti - op. Glasa) so bili izbrani, zelo fini ljudje; stik s publiko je hiter in spontan. Seveda nisem spala zadnjo noč pred vernisažo od samih predsovkov, očitanj, avtokritike...

Kakor boste razbrali, je kritika dokaj dobra, čeprav moje slikarstvo ni čisto po alsaskem okusu, ki je precej 'retro'. Če bi razstavljal Jurij Šubic, bi bila trgovska plat boljša... Toda kljub temu sem prodala 11 del, kar ni slabo. Kot veste sem ekspresionist; v tem je pojmovana zelo abstrahirana kompozicija do več ali manj figurativne, pri nas bi rekli: več ali manj 'lisible facture'. Prodane slike so z

SAPFO, (gvaš, na razstavi v Strasbourgu)

obeh skrajnosti. Zanimivo je dejstvo, da sem prodala – po mojem mnenju – eno najmanj zanimivih del, med drugimi. Tako so najboljša našla spet pot nazaj – k meni. Razstavila sem okrog 50 slik, olj in gvašev. Tako mi je ostalo še nekaj del za prihodnjo, morda pomladansko razstavo v Parizu. S pripombo, da je bila do sedaj ta moja razstava najboljša, v tem študijskem centru, me je direktor takoj povabil na čim skorajšnjo prihodnjo razstavo, čez eno ali dve leti. Dela in skrbi pred datumi torej ne bo manjkalo. Pa imam takšno neznansko tremo pred publiko. Vdam se, če drugega izhoda res ne vidim. A rajši razstavljam pri skupinskih nastopih z drugimi slikarji.“

Ob sklepu pristavlja:

„Žal mi je, da mi ni mogoče videti stvaritev ge. Bare Remčeve, posebno njena keramika mora biti zela zanimiva, če že sodim po risbah, ki so nekaj posebnega, z izredno osebno noto!“

Arhitekt **Gustave Stoskopf**, odlikovan s slovito rimsko nagrado za arhitekturo, je našo slikarko zbranim gostom prikupno predstavil:

„Gospa Savinškova tule ob meni – razumljivo, da dokaj ginjena – je Francozinja: Francozinja slovenske krvi. Če bi stal tule pred vami kot uradni govornik, bi pač poskušal tu in zdajle opozoriti na stoletne vezi, ki družijo Alzacijo s Slovenijo.“

Mislím, da bi dokazov za takšno trditev ne bilo težko najti. Prav zanesljivo pa je, da je Slovenija kot Alzaška prehodna dežela. Predstavlja vezni člen med germansko in latinsko, pa hkrati tudi slovansko Evropo, kot tudi Alzaška stvarja vez med dvema civilizacijama.

Ni moči govoriti o alzaški umetnosti, če ne opozori občasnó tudi na premnoge in prebogate francoske in nemške vplive, ki so našo umetnost samo požlahnili. Takisto ni mogoče govoriti o slovenski umetnosti, če ne slediš v nji avstrijskim, italijanskim, madžarskim in balkanskim vplivom.

Gospa Savinškova druží v sebi bogatijo vseh teh vplivov. Res, kdo, ki raste in živi v takšni prehodni deželi, bi jih ne družil? Svoj prvi študij je opravila v Ljubljani. Bila je učenka Tratinikova, slovenski slikar izrednega talenta, na veliko škodo premalo poznan na Francoskem. Pozneje je prišla v Pariz. Ob čopiču Yvesa Brayerja, Rogeria Bezombesa in de Picart Le Douxa se je šolala na Grande Chaumière. A prav nič ne prikriva, kako osupljivo jo je prevzel Kokoschka. Njene stvaritve zanesljivo pričajo o tem. In koga bi ne omamilo to slikarstvo vzvišene barvitosti, ta slovita izraznost?

Zdi se mi, da je gospa Savinškova v svojih najnovejših delih uspela zaobjeti vse te vplive, ki so se stajljali v nji, dokler ji niso pomogli do svojske, docela osebne podobe.

Prenekateri umetnostni kritiki, ki so se zazrli v njene v Parizu večkrat razstavljene stvaritve, zatrjujejo, kako njene slikarstvo izkazuje zanesljiv umetniški značaj nemirnega ustvarjalca z velikimi notranjimi boji. Spet drugi govoré o nekakšni raskavosti njene slikarske pisave, o njenem baročnem in zviharjenem slogu, o hrupnih in razbijajočih poudarkih.

Vse to prav gotovo drži – njena slikarska govorica je zares baročna in viharna, poudarki njenega ustvarjalnega zamaha često hrupni. ... a ne drzil bi se potisniti v tej svoji analizi gospe Savinškove v krog pogubljenih slikarjev. Osebno me v teh njenih podobah, ki so zdajle pred nami, prevzema in opaja vriskajoče zdravje kipečega veselja nad življenjem.

To je pač odlika tistih, ki jih je življenje vodilo skozi premnoge drznosti, skozi goščo nevarnosti, pa znajo zdaj, ko se je povrnil mir, ko jim je spokojnost za verno družico, govoriti z veselím srcem. Živo sem preverjen o tem!

Po tolih barvah, rekel bi skoraj zvočnih barvah, po silovitosti njene umetniške govorice bi slikarstvo gospe Sa-

SLOVENSKI FILM „FRANCE GORŠE V KANADI“

Velik dosežek slovenske kulturne prizadevnosti v zdomstvu – tokrat v Kanadi – predstavlja letošnji slovenski film z naslovom „France Gorše v Kanadi“. Naš umetnik starosta ustvarjalnih članov pri Slovenski kulturni akciji, akad. kipar France Gorše je v petdesetih in šestdesetih letih vneto kipuril in ustvarjal v ZDA in v Kanadi. Posebno v Kanadi je množstvo njegovih stvaritev, ki v dobrih meri kažejo tudi umetnikov nezadržni ustvarjalni razvoj in vzpon. Letos je bil umetnik ponovno spet v Kanadi, v Torontu – oktobra in novembra – in tamkajšnji slovenski svet spet obogatil z novimi stvaritvami svojega kiparskega zamaha.

TRI OSEBE (gvaš, na razstavi v Strasbourgu)

vinškove označil za zmagovito. Govorim o zvočnosti. Opaja me glasba, ki vzblesketava v zanositih odmevih fanfar in rogov, ki se po čudežu tisočerih glasov slednjič sprosti v himno veselja in sreče. Slikarstvo gospe Savinškove je takšna himna. Zato mi je po srcu.

Kadar slikam, si polglasno pripevam: piano, piano... gospa Savinškova, pa nam nasprotno govori z allegro vivace, s fortissimi!

Koga bi ob vsem tem umetnost gospe Savinškove ne omamila? Vprašanje je namenjeno gostom. In koga ne bo omamil njen zamah?“

Predstavitvene besede arh. G. Stoskopfa, ki je tudi priznan francoski slikar, smo zapisali z namenom, da pobudimo vsaj nekaj ponosa v svobodnih slovenskih umetnikih in kulturnih delavcih ob priznanju, ki ga tuji umetniki dajejo sodobnemu slovenskemu ustvarjalcu v svobodnem svetu, pa tudi domovini, ki jo danes prav po slovenskih kulturnih delavcih v zdomstvu in zamejstvu zapadni svet največ pozna. Zapisali pa smo jih tudi zato, ker so Stoskopfove ugotovitve najnovejša strokovna kritična analiza umetnosti Marjanice Savinškove.

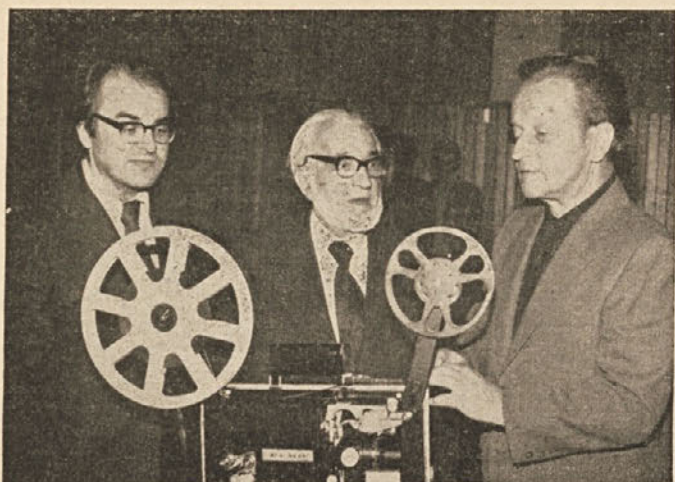
O izredno uspeli razstavi so poročali s kritičnimi zapisi tudi najbolj brani alzaški listi: „Dernières nouvelles l'Alsace“ (27. X. 76); ki razstavo predstavi kot „privid zore sredi težke noči“; dnevnik „Alsace“ (10. X. 76), kjer je kritično poročilo podpisala Yolande Baldeweck in ga naslovila: „Marianne Savinsek v Bischenbergu: njene podobe so resničen vir življenja“; pridružil se je tudi v nemščini pisani „Nouvells Alsacien“ (17.-78. X. 76), ki se natančno pomudi pri posameznih razstavljenih podobah. Časniki so objavili tudi fotografijo umetnice ob gvašu „Sapfo“.

n j

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA, ki je umetnici tako iskreno pri srcu – preberite njene besede o naši ustanovi v 2. zvezku letošnjega Meddobja –, Marjanci Savinškovi k njeni alzaški razstavi čestita z zadoščanjem, z resničnim ponosom nad svojo članico, ki je o sebi preprosto izpovedala: „Meni je slikarstvo življenje.“

Že pred letošnjim Goršetovim obiskom v Torontu je možni škof Lojze Ambrožič na Slovenski pristavi blagoslovil velik Baragov kip z indijanskim otrokom – fotografijo te umetnine smo objavili v Glasu –, ki ga je mojster izdelal pri lanskem obisku.

Goršetov kanadski opus obseže nekaj sto stvaritev. Tudi ta osupljiva številka ni bila ravno najzadnji razlog, da se je ob vstopu v mojstvovo 80-letnico, ki jo bomo praznovali prihodnje leto 1977, prizadevni, kulturno visoko razgledani lazarist TONE ZRNEC CM ob sodelovanju dveh prijateljev odločil, da za vstop v ta pomembni življenjski umetnikov jubilej izdelava zvočni film v barvah, ki naj pokaže mojstrove stvaritve v Kanadi.

Ob premieri filma France Gorše v Kanadi:
z leve na desno: Walter Babiak, France Gorše in Tone Zrnec CM

Premiera filma je bila 13. novembra zvečer v dvorani Marije Pomagaj v Torontu. Navzoč je bil tudi kipar Gorše, ki se je, kot smo omenili, oktobra in novembra letos mudil v Torontu in Hamiltonu in ustvaril več novih del.

Misel na film se je spočela, kot je uredniku Glasa sporočil prijatelj Zrnec, že pred leti, ko sta se z njim vred za stvaritev vnela tudi prijatelja Jože Silvaj, ki je filmu prispeval sliko in režijo, montažo in produkcijo; pa skladatelj in dirigent Ukrajinec Walter Babiak, ki je poskrbel za glasbeno spremljavo; scenarij in spremno besedilo pa je oskrbel Zrnec. Film je izdelalo podjetje Quinn v Torontu. Namen je bil – in dosedanja predvajanja ga v polno dosegajo – na filmskem zaslonu pokazati lepoto in veličino Goršetovih umetnin, hkrati pa dati umetniku zaslu-

ženo priznanje. Film predstavi najnovejša Goršetova dela v Kanadi od 1953 do 1975, zajame vse kiparjeve tehnike in sloge v tem obdobju. Pokaže umetnika samega pri delu velikega kipa škofa Barage, ki sedaj v bron vlit stoji na Slovenskem letovišču pri Boltonu, pa tudi slovesnosti odkritja in škofa L. Ambrožiča, ki je tedaj kip blagoslovil.

Mojster Gorše je film pohvalil; bil je čezmerno zadovoljen. Pohvalil je tudi Zrnčevo spremno besedo, njegov strokovni komentar.

Z zadoščenjem zapišemo, da je lazarist Tone Zrnec CM film izdelal ob pomoči obeh prijateljev prav za 50-letnico slovenske lazaristovske province, v katero so vključeni tudi slovenski lazaristi v Kanadi in v Argentini. Poudarimo ta jubilej, ker se ima Slovenska kulturna akcija za svoje rojstvo in vsa leta plodnega dela v več kot mnogočem zahvaliti pomoči in razumevanju slovenskih lazaristov. Naša ustanova bo film „France Gorše v Kanadi“ skušala nabaviti za predvajanje med Slovenci v Argentini, ki se bodo po njem izredno prepričljivo seznanili s Goršetovo umetnostjo in njegovim ustvarjanjem.

Naj bo zapisano tudi – vredno je, da se zapiše, – da je izdelavo filma omogočila in krila režijske, montažne in produkcijske stroške zanj Slovenska šola Marije Pomagaj v Torontu, ki jo že 17 let vodi prav Tone Zrnec, v umetniški prizadevnosti in snovanju znan in priznan kot dirigent in muzik.

Izvirnik filma je izdelan v Eastman negativu v profesionalni montaži. Na voljo je vsem, ki bi ga želeli nabaviti – med prvimi ga je naročila Slovenska prosveta v Trstu! – v 16 mm in super 8 mm izdelavi; obe verziji sta zvočni. Naročajte na naslov: Slovenska šola Marije Pomagaj, 611 Manning Ave., Toronto, Ont., Canada, M6G 2W1.

Prijatelju in sodelavcu Tonetu Zrnecu CM in njegovina sodrugoma za podvzetje in uspeh iskreno čestitamo!

m k

utrinki

POGOVOR Z AVTOBUSOM

Nedelja je. In v Tokio dežuje. Med stavbami se coklasto spreha zavor. Na tlak se zadnjih listov dih razsuje, potem ko veter vse pripoveduje – tja do sonc.

Kako se s hitrico topi november! Morje pripravlja ladjico decembru, polno sanj, čeprav vrvi so križane s sivino od strastnih stavkov stare bolečine, da so laž.

In kapljice zore raz vej v trgatev. Moj praznik je: Vstajenja dne vrnitev, avtobus! Nasmehnil bi se rad obrazom v vrsti, a ne bi razumeli zatrditve: Mrak je luč.

Toda če se vam zdi, da se v pesmi Tokio pomika skozi dež v december in novo leto na svoj japonski način, lahko te vrstice imenujete Tisto Staro Novo Hrepenenje. Toda advent ostane z lučkami Vstajenja.

ZMERAJ JE BOŽIČ, POSEBNO ZDAJ

Najbolj čudovita pesem je ta, da je Večna Beseda postala človek, večno ostane človek Jezus, Marijin sin, na Jožefovi uradni listini verzov. Vekomaj ne neha, ne more nehati biti.

Beseda Bog, to je, večna Pesem Bog, to je, Pesem Boga. Praznujmo Jo, plešimo Jo, okušajmo Jo zdaj! Pri nas na sivkasto zeleni bambus skuša luč igrati. Poglejte v svojo pampo: mar ne šepeta skoz molk?

V vrsticah se izmenjava 17 in 14 zlogov, katerih vsota 31 spominja na japonsko pesniško obliko tanka, ki jo, vsaj v moderni Japonski, bolj cenijo kot pa 17-zlogovni haiku in to tem bolj, ker je bil haiku pravzaprav verižni člen (navadno) do 100 zlogov dolge pesmi imenovane renga.

Tokio 11. in 26. novembra 1976.

Kladimir Kos.

NAROČNINA ZA GLAS SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE ZA LETO 1977 – 12 ŠTEVILK NA 8 STRANEH
VSAKA – JE: ZA ARGENTINO 2.000 PESOV, ZA INOZEMSTVO PA 8 DOLARJEV.

PROŠNJA VSEM NAROČNIKOM V EVROPSKIH DEŽELAH: ZARADI IZREDNO VISOKEGA ZVIŠANJA
POŠTNE V EVROPO SMO PRIMORANI PROSITI VSE EVROPSKE NAROČNIKE, DA UPOŠTEVAJO
20% PODRAŽITEV VSE H NAŠIH PUBLIKACIJ.

Slovenist in kritik MITJA MEJAK je v šestdesetih letih v Ljubljani pripravil, uredil in uvod napisal za zbrane pesmi Franceta Balantiča. Zbirko je v svoj knjižni spored sprejela Državna založba Slovenije. Izid je bil najavljen za leto 1966. Napovedala ga je Knjiga 66, XIV/5, glasilo slovenskih založb. Tam je bilo zapisano med drugim tudi: „V spremni besedi skuša kritik Mitja Mejak pravično in pošteno odmeriti poetu tisti prostor v slovenski književnosti, ki mu po ustvarjenem pripada.“ Zbirka MUŽEVNA STEBLIKA, kot je bil svojo ureditev Balantičevih pesmi po izvirni prvotni pesnikovi zamisli naslovil Mejak, je bila natisnjena in vezana; v javnost ni prišla zaradi režimske boljševiske inkvizicije; vse kaže, da so jo zapeljali v vevško papirnico – v odpad.

Uredništvu Glasa je uspelo dobiti Mejakovo Spremno besedo v Balantičevo pesniško zbirko „Muževna steblika“, ki kot zbirka sama nikoli ni prišla v javnost. V dolžnost si štejejo, da jo posredujejo slovenski srenji. S to objavo v našem listu dajemo svetu v ogled eno najtehtnejših analiz Balantičevega verza in njegovega pesniškega genija. Z Mejakovimi uvidi glede Balantičeve domovinske dejavnosti pri vaških stražah in pozneje pri slovenskih domobrancih, kjer ga je doletela smrt v ognju, se pač ne moremo strinjati, saj je resnica o tem pesnikovem življenjskem obdobju povsem izpričana in za vse čase pravično potrjena, četudi trenutnemu režimskemu oblastništvu v Ljubljani to ni po volji. Vendar ti ne naglavni pogledi na Balantiča in njegovo delo Mejakovemu peresu ne zmanjšajo cene. V Glasu bomo radi objavili vsako tehtno, stvarno in akademsko napisano dopolnilo ali pripombo k Mejakovi Spremni besedi.

mitja mejak:

lirika franceta balantiča

(France Balantič: MUŽEVNA STEBLIKA, Ljublj. DZS 1966.)

V začetku leta 1942 je France Balantič pripravil rokopis zbirke Muževna steblika in ga predložil tedanji založbi Ljudske knjigarne; bil je tedaj mlad in komaj znan pesnik, saj je prve pesmi objavil v reviji Dom in svet šele leto dni poprej, spomladi 1941. Tudi sicer je bila njegova pesniška pot še kratkotrajna, saj lahko po ohranjenih zapiskih, kjer je Balantič za interno vednost popisal pesmi po času njihovega nastanka, sklepamo, da so se mu prvi stih, ki so imeli večjo lirično ceno in ki se jih ni več sramoval, porodili 1940, v letu, ko je obiskoval sedmi razred klasične gimnazije v Ljubljani. Toda Balantičeva lirika je zorela izredno naglo; mladi pesnik je dobesedno preskočil siceršnje obdobje tipajočega začetništva in si z mrzličnim ustvarjanjem v najkrajšem času izoblikoval izvirno in izrazito lirično podobo. Ta njegova izjemno nagla lirična zoreitev spominja na nerazložljivo, življenjsko tragično, toda ustvarjalno čudovito lirično izgorevanje tistih pesnikov, ki jim je bila usojena zgodnja smrt. Slovenska poezija na žalost pozna vrsto takšnih tragičnih usod in Balantičevo naglo, smrt sluteče lirično zorenje je podobno zorenju Jenka, Murna, Kosovela in Kajuha. Balantičeva zbirka Muževna steblika ni nikoli izšla; katoliška založba je baje imela pomisleke ob Balantičevi čudno žgoči erotični pesmi, ustrašila pa se je tudi fašistične cenzure zaradi tistih pesmi, ki vsekakor pomenijo vrh Balantičevega ustvarjanja in kjer pesnik izpoveduje zvestobo svojemu rodu in rodni zemlji. Lahko pa si mislimo, da ji tudi sicer Balantičeva skrajno pesimistična, panično grozo, smrt in vsesplošno izničenje izpovedujoča lirika ni mogla biti ravno najbližja, saj je strastno, z močno, v tedanji dominsvetovski generaciji gotovo najmočnejšo lirično govorico demantirala nekatere temeljne doktrine bojevitiga katolištva in obskurnega, tedaj že z okupatorjem povezanega ter zločinskega slovenskega političnega klerikalizma. Balantičeva trajna in preroška vizija individualne in splošne smrti, njegov defetizem in njegove tragične bolesne dileme v nečistem času so bile namreč pravo nasprotje bojevitim geslom propadajočih političnih sil, hkrati pa so takorekoč v lastnem taboru, s preroško vizijo izpovedovale zgodovinsko agonijo razpadajoče družbene strukture.

Leta 1942 pa so se dogodki v Balantičevem življenju naglo vrstili in potisnili ob stran misel na izid pesniške zbirke. Balantič je to leto doživel bedno usodo gonarskih internirancev, v začetku naslednjega pa se je, očitno podrejšajoč se močnejši volji drugih, pridružil belogardističnim oboroženim oddelkom. To je brez dvoma močno ohromilo tudi njegovo pesniško delo, saj je ostalo iz tega časa le malo liričnih zapisov. Jeseni ga je doletela smrt v goreči belogardistični postojanki ob Cerkniškem jezeru. Tako je zbrano Balantičevo lirično delo izšlo šele leta 1944 v zbirki V ognju groze plapolam (uredil dr. Tine Debeljak). Posebej pa so izdali istega leta v bibliofilski izdaji

tudi Sonetni venec. Obe izdaji sta bili skrbno pripravljene, imeli pa sta seveda močan politični poudarek. Balantičevo smrt je bilo treba namreč zdaj politično izkoristiti in Balantiča prikazati kot pesnika-bojevnika ter belogardističnega mučenca, čeprav je očitno, da je Balantičeva lirika, torej najavtentičnejši izraz pesnikove osebnosti, popolnoma in do konca nebojevita ter tuja sleherni politični paroli ali konvenciji.

Najbrž je zdaj dozorel čas, ko je treba Balantičevo delo znova objaviti in ga v nekoliko drugačni ureditvi, v takšni, ki bo, tako vsaj upam, resničnejše prikazala pesnikov svet, znova oceniti – oceniti ga predvsem kot človeško pretresljivo, izvirno in dozorelo lirično izpoved, takšno, kakršna se nam razodene v svoji edini notranji resničnosti. Ne moremo namreč storiti tega, da bi Balantičevo liriko kratko malo zamolčali ali preskočili, ta lirika namreč eksistira in brez dvoma pomeni vrednoto v slovenskem pesniškem izročilu. Če bi poskušali tajiti to dejstvo, bi ravnali predvsem zoper lastno kulturno vrednost in načelo o spoštovanju slehernega umetniškega dejanja.

Poleg tega nas v odnosu do pesnika Balantiča lahko odvrta njegova življenjska usmeritev v zadnjem letu, ne more pa nas to dejstvo odvrniti od realne in pravične presoje Balantičeve lirike in od priznanja njenih resničnih liričnih vrednot. Balantičeva lirika – kot rečeno – je namreč daleč od kakršnihkoli cenenih reakcionarnih gesel; v vsem njegovem delu ne moremo najti niti ene same pesmi, niti enega samega stiha, ki bi povzemala klerikalno govorico in oznanjala idejo belogardizma. Balantičeva lirika je celo v očitnem nasprotju z njegovo potjo, saj s prepričljivimi liričnim oznanilom smrtno agonije izpoveduje tudi duhovno zagato ter družbeno agonijo akcije, za katero se je sicer Balantič v življenju tragično odločil. Tako razumljena – in le tako lahko Balantičevo liriko globlje dojamemo – ta lirika s svojevrstnega aspekta celo potrjuje zgodovinsko resničnost, upravičenost in odresilnost življenjske energije Revolucije, njeno moralno in družbeno superiornost nad starim svetom, ki mu je Balantič s svojo liriko pel neprestani requiem. Ta dimenzija Balantičeve lirike, njen globlji pomen, pomen izpovedi, ki ni samo izpoved osebne tragedije, ampak tudi oznanilo agonije neke brezmočne družbe, torej zgodovinska, socialna dimenzija. Balantičeva lirika je bila v dosedanjih izdajah Balantičevega dela zamolčana, kar je povsem razumljivo. S tem pa je bilo to delo pomanjkljivo, celo krivično ocenjeno; ta dimenzija je namreč Balantičev najvišji lirični vzpon, saj je z njo prerastel svojo individualno eksistenco in družbo, s katero se je sicer v življenju povezal in ize-načil; kot lirik je ravno s to dimenzijo izpovedal neusmiljeno logiko zgodovine. Balantičevo liriko bo treba slej ko prej rešiti vsega, kar so ji pripisale slepe politične strasti: treba bo razbiti mit o pesniku-bojevniku in mučeniku, o Balantiču kot oznanjavcu belo-

gardistične ideologije, ki se še kar naprej ponavlja v povojnih izdajah Balantičevega dela in v zapiskih o njem v tujini in ki pomeni nasilje nad resničnostjo Balantičeve lirike. Brez ponovnega, drugačnega nasilja nad to liriko je to treba na novo ovrednotiti in jo postaviti na tisto mesto, ki ji sodi v slovenski literaturi: ob takšnem pravičnejšem vrednotenju pa bo Balantičeva lirika najbrž pridobila nove vrednote, zakaj sleherno nasilje nad resnično umetnino naučinkoviteje in najpoprej demantira umetnina sama.

Torej dovolj razlogov, da se Balantičevo pesniško delo ponovno objavi in ob tej priliki da tudi nekaj sugestij za pravičnejšo oceno.

V Balantičevem kratkem življenju je nekaj nespornih tragičnih dejstev, toda tudi v dosednji interpretaciji njegove biografije je nekaj zamolčanih podatkov. France Balantič se je rodil 29. novembra 1921 v Kamniku v delavski družini. Pomanjkanje je poznal od otroških nog. Iz Kamnika se je do vojne vozil z vlakom v Ljubljansko šolo, na klasično gimnazijo. Sošolci pripovedujejo, da je bil miren, vase zamaknjen fant, popolnoma odmaknjen od dijaških političnih preprirov. Bil je povprečen dijak, ker ga je popolnoma očarala poezija. Toda da tudi sam pesnikuje, se je razvedelo razmeroma pozno. Navduševal se je nad Gradnikom, Kosovelom, Voduškom, Kocbekom in nad nekaterimi sodobnimi češkimi in poljskimi liriki, ki jih je tudi prevajal. Balantičev pesniški talent je odkril France Kremžar, ki pa je s tem dobil nad njim – po pričevanju Balantičevih sošolcev – tudi popolno duhovno varušvo, kar je navsezadnje postalo usodno za Balantičevo življenje. Kremžar je organiziral dijaško literarno življenje, vanj vključil Balantiča in posredoval pri objavi prvih Balantičevih pesmi v reviji Dom in svet. Vase zamaknjena, izrazito lirična, senzibilna in pasivna Balantičeva narava se je srečala z izrazito organizatorično, aktivno in voditeljsko bojevitostjo Kremžarjevo naravo; to je v začetku pomenilo spodbudo za Balantičev lirični vzpon, kasneje pa se je vse bolj spreminjalo v Balantičevo tragedijo. Aprila 1941 je bila Balantiču zaprta pot do doma v Kamnik; v Ljubljani, kjer bi rad dokončal študij, je ostal brez sredstev in stanovanja. Tedaj ga je sprejela Kremžarjeva družina ter mu preskrbela stanovanje in hrano, verjetno se je za to gesto Balantič čutil vse do konca moralno obvezanega. V jeseni se je Balantič vpisal na slavistiko. Po pričevanju prijateljev je bil zaradi vojnih grozot notranje grozovito pretresen in strt. Kot pripovedujejo njegovi kolegi na univerzi, tedaj ni bil nasproten osvobodilnemu boju, tako da so ga celo vabili v vrste OF. Vsekakor je čudno, da ga Kremžarji, ki so bili med vodilnimi belogardističnimi veljaki, niso mogli rešiti pred gonarsko internacijo. V Gonarsu je bil Balantič od junija do novembra 1942; tam je napisal nekaj pretresljivih gonarskih sonetov (ohranjeni so trije, napisal pa jih je več), zasnoval grandiozno, skoraj neuresničljivo lirično poemo sonetni venec sonetnih vencev in po vsej verjetnosti doživel težko duhovno krizo ter notranjo preobrazbo. Po vrnitvi iz Gonarsa se je namreč popolnoma podredil demoničnemu Kremžarjevemu vplivu ter oblekel belogardistično uniformo. V Kremžarjevi belogardistični enoti – Kremžar je bil tedaj že med fanatičnimi belogardističnimi poveljniki – je Balantič ostal do smrti kot prostak in kot poročajo, s posebnim nebojevniškim privilegijem. Toda to je že pomenilo njegov pesniški konec. Balantičeva življenjska pot se je dopolnila skoraj z vso logiko njegove pesniške vizije. 24. novembra 1943 so enote XIV. divizije napadle belogardistično postojanko v Grahovem ob Cerkljanskem jezeru. Kljub pozivom k predaji se Kremžarjeva posadka ni vdala, tako da so bili partizani prisiljeni zažgati postojanko in je večina belogardistične posadke zgorela. Tedaj je zgorelo verjetno tudi nekaj Balantičevih liričnih zapisov, nekaj pa so jih iz strahu uničili znanci, pri katerih jih je hranil.

Balantičeva smrt, čeprav strašna, pet dni pred 22. rojstnim dnevom, je vendarle logična uresničitev stalno prisotne vizije v liriki in v tej viziji daje tudi poseben pomen; ta vizija namreč ni bila samo lirična metafora, ampak resnično pričujoča v pesnikovi usodi. Najbrž je v Balantičevem življenju še marsikaj nepojasnjenega tudi o njegovi smrti; morda bodo avtentična pričevanja Balantičevih znancev nekoč razjasnila tudi ta temna mesta. Toda navsezadnje tudi ni pomembno; glavni življenjepisni podatki so nesporni, lahko jih sicer razlagamo tako ali drugače, vsekakor pa ostane dejstvo – nikakor ne kot opravičilo za osebno odgovornost –, da so v Balantičevi usodi vsekakor prisotne

prvine nasilja nad njegovo mehko, neodločno naravo in navsezadnje, da je Balantič svojo zmoto v neusmiljenem vojnem času plačal z najvišjo ceno – z življenjem, ki je moralo ugasniti v 22. letu.

Balantičeva lirika se vsaj v začetku vključuje v poetiko katoliško-religiozno ekspresionizma oziroma njegove sodobnejše variante – nove stvarnosti. Čeprav mlajši od večine vrstnikov, se Balantič pridružuje mladokatoliški generaciji, ki je nastopala v Dom in svetu in so jo sestavljali nekateri nadarjeni pesniki – Severin Šali, Ivan Čampa, Dušan Ludvik, kasneje v lirični prozi E. Cevc in drugi. Ta generacija je prevzela nekatere poglavitne prvine starejšega religioznega ekspresionizma: metafizično nasprotje med fizisom in spiritualnostjo, abstraktni erotizem in v takšni erotiki občutek nesproščenosti ter krivde, religiozno poduhovljenje ter baročni metafizični izraz: tem starejšim prvinam pa so se pridružile tudi novejše, prvine tako imenovane nove stvarnosti, ki so bile že odsev nemirne, socialne preobrate in vojno katastrofo napovedujočega časa – predvsem preprosta človečnost, navezanost na zemljo in tradicije rodu, tesnobno občutje časa in seveda tem realnejšim motivnim prvinam ustreznejša, bolj umirjena in realizmu se približajoča varianta ekspresionistične metaforike. Vse to je značilno tudi za Balantičevo liriko, zlasti za zgodnjo, gornje prvine pa so ostale prisotne v vsem Balantičevem pesniškem delu. V slovensko liriko se torej Balantič vključuje kot član mlade katoliške postekspresionistične generacije, torej kot dedič vsega, kar je dovolj močna medvojna struja katoliškega ekspresionizma prinesla v slovensko poezijo. Toda izrazito nadarjeni in izvirno lirično vizijo živeči Balantič je generacijske okvire v svoji poeziji močno razmaknil in se od njih odmaknil: z vsem tem je brez dvoma močno presegel vse svoje generacijske vrstnike.

Značilen premik od uglajenih liričnih poti izpričuje že sam razvoj Balantičeve lirične govornice. Že v začetku je Balantičev verz nekonvencionalno preprost, zvoneč, kljub formalni trdnosti dinamičen, predvsem pa nenavadno metaforično ekspresiven. Kasneje Balantič širi formalne okvire, ostaja vse bolj pri vezanih oblikah, predvsem pri mojstrsko grajenem sonetu, obvlada tudi komplicirano obliko sonetnega venca, te zahtevne in zvoneče formalne oblike pa izpolnjuje z metaforiko, ki postaja od pesmi do pesmi bolj logična, skoraj že realistična, hkrati pa izjemno iznajdljiva in barvita. Balantičeva poglavitno izrazno sredstvo je metafora, nenavadna, pogosto drzna, pri tem pa logično, domala realistično izpeljana, proti koncu že kar poudarjeno vsakdanja, toda vsakokrat polna poetične očarljivosti in nevsakdanje lepote. Ta vseobsegajoča, toda logično izpeljana metaforika je nedvomno izvirna Balantičeva lirična poteza, saj se je z njo odmaknil od bohottnega, pogosto avtomatičnega in abstraktnega ekspresionističnega metaforičnega baroka. S poenostavitvijo izraza, z realističnimi prvinami se je Balantič po izvorni poti približal splošnemu zračanju slovenske lirike z realizmom, ki je doseglo vrh v partizanski liriki.

Izviren premik od ekspresionistične lirike tradicije pomeni tudi Balantičeva erotika. Balantič je bil izrazito močna erotična narava; o tem ne priča samo razmeroma visoko število ljubezenskih pesmi, ampak predvsem centralno doživljajsko mesto, ki ga zavzema erotika v Balantičevi liriki. Že ta močni poudarek na erotiki je izjemen pojav v religioznem ekspresionizmu. Poleg tega Balantičeva ljubezenska izpoved vsaj v svojem vrhu nikakor ne pozna religiozne platonične spiritualnosti, ampak je izrazito čutna, strastna, domala že seksualno ekstatična. Pogosto se resda oddoljuje konvencionalnemu občutku erotične grešnosti in krivde, toda bolj kot ta drugotni, pretežno intelektualni kompleks odmeva v njej teman in elementaren krik žgoče, neizživljene krvi.

Religiozna pesem zavzema v Balantičevi poeziji brez dvoma pomembno mesto. Balantič je bil religiozna narava, toda njegova preprosto naravna religioznost se ni povzpela do mistične ekstaze in metafizične spekulativnosti ekspresionističnih predhodnikov. Njegov odnos do Boga je zelo človeški, skoraj otroško zaupljiv; nanj se obrača kot do drugega bitja, ki mu naj pomaga v stiski. Z Bogom se tudi prepira, z njim se trga za besede, ljubezen in življenje, občuti ga celo kot nasprotno, sovražno silo, ki ga je vrgla neobgljenega in neodpornega v sredino neusmiljenega sveta. Balantičeva religiozna pesem se le redko umiri ob misli na posmrtnost, predvsem pa ji je popolnoma tuja izumetničeno omladna verzifikacija molitvenih obrazcev.

Tudi ta lirika izpoveduje predvsem elementarno doživetje močnega, izvirnega religioznega čustvovanja, ki je bilo morda še najbolj sorodno starodavni ljudski religioznosti.

Predvsem pa se je Balantičeva lirika odmaknila od religioznega ekspresionizma v svoji grozljivi viziji smrti. Smrt je namreč katoliškemu pesniku pomenila blago, milo prispodobo za povečanje, za odrešitev od zemeljskih nadlog in vstop v očarljivo razsvetljene onstranske vrtove; pomenila mu je vsaj, kadar je bil mistično manj zamaknjen, nadnaravno, kozmično skrivnost, raztelesenje in olajšanje. Tudi generacija, ki ji je pripadal Balantič, je mnogo pela o smrti; toda smrt je bila v teh pesmih nekam neresnična, poetično mikavna simbolična prikazen. Balantiču pa smrt, ta osrednji motiv njegove poezije, ki sklepa sleherni doživljajski krog in se oglašča celo v erotični ekstazi, pomeni nepreklicni konec, uničenje in izginotje. Smrt je v Balantičevi liriki strašna, vsemogočna in zahrbtna sila, ki ne izbira in ne prizanaša, ampak uničuje vse na zmagoslavni poti. Vizija smrti je v Balantičevi liriki trajna, totalna in preroška; pesnik to vizijo živi in v njeni resničnosti izgovarja; smrt mu prebuja grozo in hromi življenjske energije, ga popolnoma odtuja in onesmisli njegovo existenco. Spričo te vizije postaja v Balantičevi liriki vse, kar sestavlja življenje, zgolj predmet smrti. Življenje se brez pridržkov in brez odpora spreminja v agonijo.

S to edinstveno vizijo smrti, in seveda z živčnimi, panično zbeganimi eksistencialnimi dilemami spričo nenehne groznje smrti, ki prinašajo v pesnikovo življenje zgolj občutek osamljenosti, nedoraslosti, nemoči, odtujenosti, razdejanja, groze, trohnobe, resignacije in defetizma, z vizijo, ki je gotovo najbolj totalna vizija smrti v slovenski liriki, se je Balantič močno približal drugemu liričnemu tonu v predvojni slovenski liriki, ki ima najmočnejše zastopnike v Gradniku, Kosovelu in Vodušku. Tako kot pri Gradniku namreč tudi v Balantičevi liriki zveni temna, molovska melodija smrti, tako kot v Kosovelovih žalostinkah je v Balantičevih nenehno prisotna preroška slutnja zgodnje, ognjene smrti ter neizpetosti in tako kot v Voduškovem Oččaranem svetu je tudi Balantičev svet popolnoma osamljen in odtujen. Očitno se je Balantič zlasti pri Gradnikovem in Voduškovem sonetu vzoroval tudi ob oblikovanju svoje lirične forme.

Toda Balantičeva lirika vendarle ne izpričuje nekaterih drugih prvin, ki so značilne za lirično izpoved gornjih treh pesnikov: njihove doživljajske širine, predvsem pa ne njihovega upora zoper smrt, njihove kljubovalnosti smrti v imenu življenja. Balantič je energij za upor in kljubovalnost popolnoma zmanjkalo; spričo prisotnosti smrti pozna njegova pesem samo resignacijo in defetizem. Balantič je ostal samo pesnik smrti in smrtnih agonije. Smrt je nosil v sebi, smrt je slutil v družbi, v času, v katerem je živel. S to vizijo je izpovedoval usodo »zadnjega« v rodu, se pri tem zavedel tragične krivde do zemlje in rodu – in to je najvišje in najbolj pretresljivo spoznanje Balantičeve lirike.

In ravno ta ozki, sklenjeni krog, ki obsega skoraj samo razdejanje, grozo, resignacijo in smrt, je tista značilnost, ki Balantiča brez dvoma postavlja na posebno mesto v sodobni slovenski liriki in kjer bi kljub številnim vzorom, ki jih lahko zasledimo v njegovi liriki, Balantiču ne našli enakovrednega predhodnika. Balantič je bil resda neposredno povezan z mlado katoliško postekspresionistično generacijo, toda prav tako z drugimi tokovi v predvojni slovenski liriki, in drzno bi bilo trditi, da ves pripada neki določeni lirični generaciji ali skupnosti. S svojo smrtno zapisano, morbidno liriko stoji osamljen na koncu nekega liričnega obdobja kot samosvoja in zrela umetniška osebnost. Hkrati pa s svojimi pretresljivimi biljami, ki jih ne poje samo zase, ampak tudi za stari, umirajoči svet, stoji Balantič kot zadnji, bujno razcvetel pesniški poganjek na koncu neke ideje, neke družbe in njene zgodovine.

Pričujoča ureditev Balantičevih izbranih pesmi ne sledi prvi ureditvi. Ureditev T. Debeljaka je namreč vsaj po moji sodbi zameglila ravno to trojno in totalno vizijo smrti v Balantičevi liriki, vizijo, ki nasilno in naglo prekine sleherni cikel, je tudi oslabil Balantičevo erotiko in tako ustvarila vtis o manj senzualnem erotičnem izpovedovavcu. Predvsem pa ni dosledno sledila Balantičevi viziji o smrti; to vizijo je premočno

individualizirala, poudarila preroškost slutnje o zgodnji smrti, premalo pa je smrtno vizijo dimenzionirala v pesnikovo oznanilo mučnih psihičnih in moralnih dilem spričo nečistega časa, odtujenosti, agonije, brezplodnosti, krivde ter splošnega konca.

Sedanja ureditev skuša biti čimbolj zvesta Balantičevi zamisli pesniške zbirke MUŽEVNA STEBLIKA. Ohranila je Balantičev naslov zbirke in naslove treh ciklov: ŽARKI, DAJ ME K USTOM in ŽALOSTNI ROG. Naslova dveh novih ciklov: PROŠNJA ZA BESEDE ter NEČISTI ČAS sta vzeta po Balantičevih naslovih dveh pesmi. Ureditev skuša biti zvesta tudi pesnikovi zamisli o zaporedju posameznih ciklov in pesmi; zanimivo je, da takšna zvestoba pesnikovemu načrtu jasneje poudarja ravno poglavitno prvino Balantičeve lirike – trajnost in totalnost smrtnih prerokbe, saj je sleherni cikel prekinjen s prisotnostjo smrti, pa tudi širšo dimenzijo te vizije, ki se uresničuje v novem ciklu Nečisti čas, vrh pa doseže v zadnjem razdelku Žalostni rog, še posebej v pesnitvi SIN.

Nova sta samo dva cikla, ki sta nastala predvsem zaradi v Balantičevi zamisli še neupoštevane gradiva. Balantič je predvidel, da bi Sonetni venec zaključil zbirko; spričo novega, nedokončanega Venca ter drugih pesmi se je religiozni cikel močno razširil in vsekakor sodi v sredino zbirke kot eno izmed centralnih pesnikovih doživetij, poleg doživetja zemlje in z njo povezane mladosti v ciklu žarki ter močnega doživetja erotike v ciklu Daj me k ustom, ki je zaokroženo v sklenjeno erotično dramo. Popolnoma nov pa je cikel Nečisti čas; ta prinaša Balantičeve bolesterne odzive na surova predvojna in vojna leta, pesmi socialnega revolta, gonarske žalostinke, mučna vprašanja o smislu in nesmislu življenja ter seveda, tako kot drugi cikli, na koncu izpoved resignacije ter slutnje smrti. Zaradi razširitve lirične tematike ter pretresljive izpovedne čistosti sta ta ter zadnji cikel žalostni rog, kjer je izpovedano spoznanje o splošnem koncu brezplodnosti ter osebni krivdi, za razumevanje Balantičeve lirike nadvse pomembna razdelka. Tu je Balantičeva lirika najbrž najgloblja in zato je prav, da ta cikla – tako kot si je zamislil pesnik vsaj žalostni rog – tudi zbirko zaključita.

V sedanjih ureditvi, ki ne prinaša zbranega, temveč izbrano Balantičevo pesniško delo, je izostalo le malo pesmi, nekaj nad dvajset. To so bodisi torza in osnutki, bodisi ne dovolj elementarno individualizirane pesmi. Novih, doslej še neobjavljenih pesmi je šest; v celoti je namreč zdaj prvič natisnjen cikel predvojnih socialnih pesmi NA BLAZNIH POTEH. Te pesmi so nastale zgodaj, najbrž v sedmem gimnazijskem razredu, so pa kljub neizčiščenosti zelo zanimive kot izpoved Balantičevega socialnega čutenja, kot pričevanje, kako je pesnik že zgodaj vendarle intenzivno doživljal tudi čas in družbo. Vprašanje je, ali prvi urednik Balantičevih pesmi teh sonetov res ni našel, kot zatrjuje, ali pa mu kratko in malo niso sodile v idejni koncept ureditve; bile so namreč sumljivo blizu idejam socialnega odpora. Zanimivo je tudi, da je Balantič cikel poslal v objavo nekdanji družinski reviji Mladika, ki pa mu pesmi po vsej verjetnosti zaradi močnega socialnega poudarka ni natisnila.

Nekateri Balantičevi znanci domnevajo, da je morda ostalo še kaj pesnikove zapuščine. Prav bi bilo, da bi zaradi pravične ocenitve Balantičevega dela spoznali tudi te, morebiti še ohranjene pesmi.

Nehote se ob koncu zapiska o pesniku Balantiču vsiljuje nenavadna, toda docela razumljiva primerjava: v surovem vojnem času sta v slovenski liriki dozorela dva nenavadno nadarjena mlada pesnika – Kajuh in Balantič. Kajuh je bil leto dni mlajši, smrt ga je doletela le nekaj mesecev za Balantičem. Po letih sta torej sodila k isti generaciji, toda stala in umrla sta na različnih bregovih. Drugačen pomen imata tudi njuno življenje in njuna smrt: Kajuhovo je zavestno žrtvovanje, Balantičevo resigniran umik in brezplodna žrtev. Različna moralna cena njunih kratkih življenj je torej očitna, zblizuje pa ju resničnost njune lirike in resničnost njune tragične zgodnje pesniške smrti.

Tako kot sta si bila Kajuh in Balantič daleč vsaksebi na življenjskih poteh, sta oddaljena drug od drugega tudi v lirični izpovedi. Kajuh je pesnik porajajočega se življenja, Balantič agonije in smrti. Kajuhova pesem prinaša protest zoper konkretno zgodovinsko zlo, Balantičeva je v subjektivni izolaciji nemočno resignirala pred existenčnimi dilemami. Kajuhova lirika je mlada, temperamentno vitalna znanilka upora, Balantiče-

va, estetsko bolj rahločutna, utrujena oznanjevalka morbidnega defetizma. Kajuhova lirika je na začetku neke dobe, povezana z ljudstvom in zgodovino. Balantičeva osamljena in odtujena na koncu druge. Kajuhova pomeni prihod novih življenjskih energij v zgodovino, Balantičeva dokončen odhod preživelih iz zgodovine.

In vendar kljub nepremostljivim antagonizmom in kljub različnemu liričnemu izročilu, ki ga je navse-

zadnje potrdila zgodovina, imajo njune pesmi vendarle nekaj skupnega: ko zazvene v njih najtišji trenutki, se v obeh pesnikih oglasi moralno čist ter pretresljiv protest zoper sovražne sile, ki so ju, mlada, neizživeta in neizpeta, potisnile v krvav vrtimec, na nasprotna bregova boja in ob skupni prepadi smrti. To je kljub daljavam, ki ju ločijo, njuno skupno sporočilo prihodnosti.

obletnice

tine debeljak

ob 100-letnici rojstva prof. dr. ivana prijatelja

OB STOLETNICAH Cankarja in Ketteja je prav, da se spomnimo tudi prof. dr. IVANA PRIJATELJA, ki je tudi „ptič iz istega gnezda“ slovenske Moderne ob koncu prejšnjega stoletja, le da ne ustvarjajoči leposlovec kot ona slavna štiriperesna deteljica: Cankar - Murn - Kette - Župančič, temveč kot nje kongenialni integrant, literarni kritik, a še bolj zgodovinar. Skoraj bi se ne domislil njegove stoletnice, ki je bil moj najpriljubnejši profesor, da mi ni prišlo v teh dneh pismo iz Slovenije s pošto znamko, ki nosi portret in ime Ivana Prijatelja. Nič drugega. Ne letnice, ne pomena. Pogledal sem v literarno zgodovino: Rodil se je 23. decembra 1875. za božič lani je dopolnil sto let! Čeprav smo jubilej nehote skoraj prešli, se ga zdaj ob obletnici spominjamo s skromno oznako in osebnim spominom nanj.

Ko je šentviški profesor zgodovinar dr. F. Trdan nekoč zaprosil prof. Prijatelja, svojega soseda iz ribniške doline, naj mu pošlje nekaj podatkov o sebi za Krajevni leksikon, mu je mož lakonično odgovoril: „Dr. Ivan Prijatelj, Kuparjev iz Vinic, rojen istotam dne 23. decembra 1875, krščen pri sodražkem krstnem kamnu, šolan na sodražki univerzi od 1883 do 1889, od tega leta do 1890 učenec III. razreda na Ledini v Ljubljani. Od 1890-1898 gimnazijec istotam; od 1898-1902 klasičen filolog na Dunaju, od 1902 do 1905 štipendist naučnega ministrstva v Rusiji, na Poljskem in v Parizu; od 1906 do 1919 urednik dvorne biblioteke na Dunaju; od 1919 do danes na univerzi v Ljubljani profesor, slovenski javnosti pa v pokoju.“ Tako mu je pisal malo pred smrtjo 23. maja 1937 v Ljubljani, ko je umrl na Mirju in bil pokopan na Viču. V avli slovenske univerze v Ljubljani je njegovo poprsje – hvaležen spomin njegovih učencev. To je skopo narisana življenjska pot tega ribniškega krošnjarčka, ki je v začetku spremljal očeta pri prodaji suhe robe po svetu, v zrelih letih pa prinašal evropskega duha in svetovne izsledke v slovenske razmere in slovensko duhovno podobo prikazoval svetu. Šolan v Jagičevi filološki in Murkovi razvojni šoli na Dunaju, je šel skozi Pypinovo rusko sociološko in slovansko primerjalno literarno zgodovino ter se ob Mladi Poljski navdušil za modernistični literarni esej, ki ga je v Parizu še dopolnil s francoskim espijem. Tudi bohemski Dunaj je tedaj z Bahrom prehajal iz naturalizma v duhovno pojmovanje sodobnosti. Tako je ta vrstnik Moderne in njen razlagalec šel roko v roki z duhom svojega rodu fin de siècle; toda kot znanstvenik je šel iskat podobo svojega naroda nazaj v preteklost in jo je spremljal od reformacije preko preporoda k Prešernu, ki mu je postal center slovenstva in slovenske umetnosti. Za dalj časa se je ustavil ob klasičnih realizma, ter se dotaknil tudi Moderne same, to je – vrednotenja lastne generacije. Tako je zajel v svoje raziskavanje vso slovensko literarno in kulturno ustvarjanje. Da podčrtam samo vrhove te njegove znanstvene literarnozgodovinske poti: reformacijo je ob postavljanju Trubarjevega spomenika pokazal z novega vidika: ni mu svobodomiseln liberalno gibanje, temveč izrazito cerkveno, versko gibanje, dasi protirimsko. Iz protestantskega verskega centra je izšlo potem vse kulturno gibanje s slovenskim tiskom, šolstvom itd. Preporodna gibanja in ljudi je pokazal v svoji nemški disertaciji „Duševni profili slovenskih prepovediteljev“, ki je razširjena izšla potem v slovenščini in smo mu jo ob 60-letnici njegovi učenci izdali v posebni jubilejni knjigi.

Prešernovo notranjo dramo je v odličnem psihološko literarnem govoru ob odkritju pesnikovega spomenika zajel kot pred njim še nihče: s tem govorom je pred sedemdesetimi leti pred najvišjimi slovanskimi predstavniki doživel prvo medslovansko priznanje. Odslej je posvetil svojo znanstveno pozornost predvsem času med Prešernom in

Moderno, na polstoletni čas od 1850 do 1900: na dobo Staroslovencev ob Bleiweisu in Mladoslavencev ob Stritarju in Levstiku, preko Jurčiča, Tavčarja in Kersnika h Gregorčiču in Aškercu, ob katerih je zadel tudi na Mahniča. To dobo je raziskoval in gledal predvsem z očmi kulturnega zgodovinarja, analitika političnega življenja od „pomladi narodov“ do socialističnih početkov, pa do katoliške renesanse ob Katoliških shodih. Ob literarnih postavah je podajal z večjim poudarkom družbeno sociološko okolje ob njih, ki ga je na široko opisoval v vseh razvojnih krogih. Tako je njegov „Kersnik“ opisoval vse več drugega, kot pa vrednost Kersnika pisatelja; postal je kompendij slovenske politične zgodovine, zaenkrat še tainovska tla, na katerih naj bi potem trdno stala literarna nadstruktura in nje ocena. Do te sintetične ocene pa ni prišel. Taka so bila njegova predavanja, ki so izšla šele po njegovi smrti, pod bolj pravilnim naslovom: „Slovenska politična zgodovina“. Posebno poglavje v tem kompendiju predstavlja njegova razprava o Borbi za individualnost slovenskega jezika v letih 1848-1857, in Slovensko, slovansko in južnoslovansko vprašanje pri Slovencih na prelomu šestdesetih in sedemdesetih let. To sta razpravi, ki bi ju moral poznati vsak slovenski izobraženec.

S temi razpravami posega Prijatelj pravzaprav bolj v slovensko zgodovino kot pa v literarno, ocenjevano z estetskimi merili. Za takega ocenjevalca leposlovnega dela slovenskih pisateljev pa se je Prijatelj uveljavil predvsem z izdajami in čitankami slovenskih klasikov tega časa, kakor so Stritarjeva in Aškerčeva čitanka ter Zbrani spisi Josipa Jurčiča, Ivana Tavčarja ter Janka Kersnika. V teh izdajah je bil Prijatelj tak, kot smo si ga želeli njegovi učenci: ne politični zgodovinar, temveč literarni razlagalec leposlovnih umetnin in osebnosti pisatelja samega, kot je zrasel iz slovenskih razmer in mednarodnih vplivov, pa iz samega sebe in svoje svojskosti. Te poljudske izdaje klasikov z znanstvenimi uvodi in kritičnimi opombami so nam vsem postale zgled, kako je treba pristopati k pisateljem in jih razumevati. S temi izdajami je Prijatelj za dolgo časa podal stvarne zglede, kako naj se izdajajo pri nas klasiki. In njegovi učenci smo hodili vsi za njim v tem pogledu, pa naj že bodo Slodnjak, Šolar, Rupel, Ocvirk, Merhar, Logar, Boršnikova in drugi. Tudi starejši Koblar. Ti so ustvarjali slovenski literarni esej, kot jim je pot pokazal še mladi Prijatelj, ko je l. 1903. izdal pesmi svojega vrstnika Josipa Murna Aleksandrova „Balade in romance“. S to pietetno posmrtno izdano zbirko je odkril Murna in ga ohranil, ni ga pa pravilno ovrednotil. Dobro je, da je dal v dodatek pesmi, ki se mu niso zdele dodelane, ker jih je s tem ohranil, dasi se je z leti izkazalo, da so prav te morda najboljše (npr. „Zima“). Ta knjiga je iz sodobnega duha Moderne in za njegov čas ter ga postavlja za polnovrednega člana te skupine, iz katere je izšla nova slovenska književnost.

Prijatelj ima pri tej rasti velik delež.

Pa še nekaj predstavlja prof. Prijatelj, nekaj, v čemer je bil morda meni najbolj drag in mi je postavil zgled za nadaljnje moje delo. Gre za njegov prinos posredovalca med slovanskimi književnostmi in prevajaleca slovanskih pesniških in leposlovnih veledel. Že kot dijak je slovenil ruske pesmi za Veselovo „Ruskovo antologijo“, pesnike Puškinove dobe. Pozneje je prevajal Puškinovo prozo, Goljevega „Revizorja“ in „Tarasa Bulbo“, Maksima Gorkega, Čehova, Saltika-Ščedrina, Gončarova... Predvsem pa me je prevzel pesniški prevod Puškinovega „Jevgenija Onjegina“. Ob njem sem prevzel njegovo misel o pesniških nrepesnitvah slovanskih klasikov, ki naj bi izhajali z literarnimi

eseji o njih delih. Brilljanten nam je bil v prikazu in duhovnem prerezu Tolstoja in Dostojevskega. Prijatelj je pisal mnogo o slovanskih literaturah. Njegovi „Predhodniki ruskega realizma“ so široka študija v smislu ruske sociološke šole. Opisuje v njih ideološki razvoj mišljenja pri Rusih, ko so hodili nekateri med ljudstvo po duhovno tradicijo staroruske družbe, drugi pa na Zapad po vzmetu, da spodnesejo to slovanofilsko tradicionalnost in jo nadomestijo z novo revolucionarno progresivnostjo. Modernejši in bližji se nam je tedaj zdel prikaz Mlade Poljske, v katerem se nam je zdel Prijatelj eden izmed njih, ki so podobno duhovno ozračje gradili pri Slovencih.

Njegova predavanja iz slovanskih književnosti so bila naravnost esejistična, zgolj literarnozgodovinska, ne več politično sociološka, pa naj bodo to iz poljske moderne, češke romantike in realizma ali podobno.

PO TEH kratkih oznakah njegovih ustvarjalnih področij naj mi bo sedaj dovoljeno, da se tudi osebno spomnim svojega akademskega učitelja in se mu zahvalim za njegovo vzpodbudniško vpljavo v literarno vedo in za njegov svojiski vpliv na usmeritev mojega dela.

Meni je bil prof. Prijatelj v teh predavanjih iz slovanskih književnosti najljubši. Morda je moje zgodnje delovanje v tej smeri tudi mene približalo njemu. Ko sem prevel še za Bevkovo goriško Mladiko Erbenovo balado „Hčerina kletev“, jo je prof. Prijatelj pohvalil in jo takoj vpletel v svoje predavanje o češki romantiki z navedbo, da jo je prevedel njegov slušatelj, ki sedi v predavalnici. Pozneje, ko je izšel moj prevod Puškinove „Pravljice o carju Saltanu“, mi je čestital in mi prinesel pohvalo tudi od Otona Župančiča. Tako me je vzpodbudil za tovrstno delo. Zato sem poslovenil v celoti Erbenov „Sopek narodnih pripovedk“ (v verzih) in o Erbenu imel pri njem v seminarju predavanje, ki naj bi služilo za uvod, ko bi kdaj knjigo izdal. (Prevod imam še zdaj v rokopisu, uvod pa je izgubljen z drugim arhivom.) Tako sem tudi pripravil Brezino; študijo o njem sem tiskal. Máchov „Maj“ sem tiskal s prigodnimi besedami ob drugem njegovem pokopu v Panteonu, ko bi njegov grob moral pripasti pod nemško oblast. Prav v smislu Prijateljevih pesniških prevodov iz slovanskih veledel in s spremljajočimi literarnozgodovinskimi esejmi sem pripravil Mickiewicz, Slowackega, Kasprowicza, Krasinskega... v rokopisu so ostali Wierzyński, Hora, Ahmatova... Vse v mislih, da bi nadaljeval Prijateljevo delo v njegovem smislu. Predvsem v mislih na njegovega Puškina sem prepisal celotne „Pravljice“ in napisal širok znanstveni uvod vanje, deloma priobčen v Slavistični reviji med vojno. Kako vesel je bil, ko sem mu prinesel iz Prage najnovejše sovjetske izdaje ob Puškinovi stoletnici.

Profesorju Prijatelju moram biti hvaležen, da me je poslal na Poljsko, kjer sem na Reymontovo tezo napravil disertacijo. Potem me je poslal v Prago, da bi pripravil habilitacijo iz novejše češke literature. Zbral sem gradivo na temo „Karel Čapek in Jaroslav Durych“. In prav v Pragi me je doletela njegova smrt. Bil sem na stadionu, kjer sem gledal veliko prireditev Češke kmečke zveze, katere so se udeležili tudi zastopniki Slovencev, ko mi je dr. Bratko Kreft prinesel sporočilo o smrti, kakor mu je naročil prof. dr. Matija Murko, naj me poišče. Najraje bi z avionom poletel na njegov pogreb. Pa je nanese, da mu nisem napisal niti nekrologa v Slovincu, katerega kulturni urednik sem bil takrat. Pisal mu ga je anonimno, menda moj namestnik v kulturnem uredništvu dnevnika Peter Jernejc, pozneje med prvimi gošarji na štajerskem, ki je bil zajet in kot prvi ustreljen že l. 1941 v Brežicah. Tudi v prvi obletnici se ga nisem spomnil v Slovincu: bil sem na potovanju in pisal mu je spomin prof. F. Jesenovec, njegov učenc.

Tako se mi nudi šele zdaj priložnost, da se spomnim svojega najpomembnejšega akademskega učitelja in svojega velikega dobrotnika ob njegovi stoletnici rojstva, daleč od njegovega groba na Viču in njegove počitniške hišice v Pograjških hribih, kjer se je zadnja leta povračal v svojo kmečko mladost. Bil je zagrenjen v svojem javnem delu, na kar je tudi vplivala smrt njegovega sina. Čutil je, da ga novi val prerašča tudi v njegovem znanstvenem delu. Njegov individualistični liberalizem, duhovno obogaten po spiritualističnih prvinah Moderne, je bil že tarča napadov marksističnih pozitivistov, ki so se zbirali v slavističnem seminarju ob prof. Fr. Kidriču. Tako je napisal na-

pad nanj sin prof. Kidriča – Boris Kidrič, pod imenom Javor, in mu očital, da je njegov liberalizem ostal na pol pota, da se ni razvil do vseh posledic in je ostal na idealističnih premaganih postojankah. To ga je bolelo. Tudi ni imel več pravega veselja s slušatelji: ni jih več spremljal na poletne izlete, puščal jih je prof. Kidriču, ta pa namestnikom, npr. Bratku Kreftu. S temi so prišli tudi diplomiranci z drugih fakultet, npr. dr. J. Vilfan, ki je imel zaročenko med slavisti, ali dr. Bebler, ki je bil Prijateljev nečak, in drugi. Tudi slušatelji niso bili več iz njegove „šole“. Če je bila prva generacija ljubljanskih slavistov Ramovševa (Šolar, Kolarič, Rupel), je bila druga Prijateljeva (na prehodu Slodnjak, Kacin, pa ekspresionisti Fr. Vodnik, C. Debevec, A. Gspan, V. Košak, Srečko Kosovel in njegova sestra Anica, Silva Trdinova in Marja Boršnikova). Naslednja je že Kidričeva (B. Kreft in mlajši). Čutil se je zapostavljenega. Samo primer: Ko sem opravil rigoroz l. 1936, se mi je zdelo samo po sebi razumljivo, da bo moj promotor prof. Prijatelj. Pa sem ga vprašal, kdaj bo promocija. „Ne bom jaz promotor,“ je rekel, „si vas je kar profesor Kidrič prisvojil...“ „Ne vi?“ „Kaj hočem! Ampak na vašo promocijo pridem – kot gost.“ Pa je res prišel v delovni obleki, naravnost iz kabineta.

Kadar sem ga pozneje obiskal, je vedno spreval svojega majhnega vnuka Rokca. Ob njem je bil srečen. Tudi ga nisem več našel v Unionu, temveč v zatohli gostilni na Tržaški cesti, proti Viču, v družbi predmeščanov. Ni se počutil več dobro v „visoki“ družbi. Govoril mi je o delu na letovistiški koči in da nosi v oprtniku gnoj na njivo v breg. Da se je pokmetil, se mu je zdelo imenitno, in citiral mi je tudi pesmi, ki jih dela, v znamenju eklog. Tudi se je spet lotil leposlovnega prevajanja iz ruščine, imenoma „Oblomova“ Gončarova. Tudi mi je priznal, kako dobro se je počutil na novi maši svojega nečaka p. Gabrijela Arkota ofm, ki je zdaj franciškanski predstojnik v Argentini. „Prav prijetno je bilo v duhovniški družbi...“ Že tedaj mi je prišlo na um, kako se je tudi Cankar dobro počutil med „farji“ pri nadškofu v Sarajevu. Bila sta otroka iste dobe, ki je težila iz borbenosti v spiritualnost in ekspresionistično primitivnost. Sedaj se spomnim, s kako toplimi besedami je očrtal življenjsko pot pesnika Mlade Poljske Jana Kasprowicza, ki je iz „glasnika svobodomiselnosti in socialnih gesel prešel do religioznosti in mistike... povsem elementarno... po prirojenih vezeh s kmetom, od nature religioznim...“ Ali ni tudi Prijateljeva pot šla v to smer, kot je šla tudi Cankarjeva? In generacije Mlade Evrope sploh?

MORDA sem preveč govoril o sebi pri Prijatelju, toda v spomin sem želel napisati svojemu profesorju, kako sem hotel s svojim delom nadaljevati predvsem tisto plat njegovega dela, ki je ni nadaljeval nobeden njegovih učencev, ki pa je mene najbolj prevzemala in me navdihovala za svoje delo. Morda je bilo pri mojem prevajanju celo prvenstveno znanstveno delo; a želja po informiranju Slovencev o modernih slovanskih pesnikih in drugotno potem prevajanje, kajti če ne predstavim v prevodih dotičnega pesnika, je vsako govorjenje o njem pisano v prazno. V tistih mladih letih sem si napravil cilj, prepesniti načrtno vsa najvišja pesniška dela iz slovanskih književnosti. Ko sem bival na Češkem – Máchov „Maj“; na Poljskem Mickiewiczovega „Pana Tadeusza“; v Črni gori Njegušov „Gorski venec“ (prevedel sem že posvetilo Karadžordju). Toda usoda me je vrgla s te poti v obcestni jarek izgnanstva, pa vendar ne iztirila: v Italiji sem prevajal Danteja, v Argentini Hernándezovega „Martina Fierra“. Ob stiku s portugalsko Camoensa. Ob prijateljstvu z Ukrajinci sem pisal o Tarasu Ševčenku in Ivanu Frankóju... Prevajal sem Belorusa Kupala, Slovaka Dilonga, Poljake medvojne generacije...

In to pot mi je pokazal prav prof. dr. Ivan Prijatelj. Njemu sem hvaležen za zgled in navdih in za možnosti priti v tesnejši stik s slovanskim svetom in njegovo celotno književnostjo. Če mi ni bilo dano nadaljevati Prijateljevo delo v domovini, ga vsaj v skromni meri dopolnujem v tujini. Vedno in povsod pa v mislih nanj, ki mu šele danes izpolnujem najprimitivnejšo dolžnost hvaležnosti: poudariti za njegovo stoletnico njegov pomen za kulturni napredek Slovencev, pa izreči v svojem imenu globoko zahvalo za njegov vstop v moje življenje.

Buenos Aires, novembra 1976.

Z nedavno umrlim filozofom Martinom Heideggerjem smo izgubili enega najmočnejših mislecev našega časa. Misleca, ki ni le sam mislil, ampak je mnogo razmišljal tudi o mišljenju in tožil, da danes premalo mislimo, da se ogibamo mišljenja, da bežimo pred njim. Kar da največ misliti v tem času, ki da mnogo misliti, je to, da ne mislimo, je med drugim potožil. Kolikor se danes misli, je to računajoče mišljenje, ki ga morejo bolje opraviti računalniki. Mišljenje, o katerem govori filozof, pa je v svojem uspehu, notranje zorenje resnice, pred tem pa neprestano iskanje resnice, vedno novo vrtanje v vprašanja o bistvu in smislu sveta in življenja, reševanje problemov, ki se jim človek dokončno ne more ogniti, katerim ne more za vedno ubežati.

Misliti je treba, ker misliti je človeška naloga, je potreba in pogoj pristnega, polnovrednega človeškega življenja. Le v mišljenju moremo odkriti resnico o sebi in o svetu, v katerem nam je živeti. In le iz te resnice moremo živeti in ravnati kot ljudje in ne le kot dvoonožci, četudi vsaj na videz pokončni.

Seveda pa misliti ni lahko opravilo. Prva težava mišljenja je ta, da mišljenje, tako mišljenje, ki ga imamo tukaj v mislih, terja silen napor uma, mnogo hujši napor kot si to mnogi predstavljajo. Čeprav je človek ustvarjen za delo, ki spada k njegovi življenjski nalogi, se ga vendar na splošno boji, se mu rad izogne, če le more in kadar more. Še raje kot drugim vrstam dela se rad ogne miselnemu naporu, iskanju resnice, do katere ni druge poti kot trdo, urejeno, dosledno metodično mišljenje.

Raje kot bi si ta napor naložil, raje kot bi sam vrtal v dejanstvo in iskal resnico, se človek predaja verovanjem, izročilom, predsodkom, mitom, ideologijam, modi, propagandi, sploh vnaprej izdelanim in od drugih prevzetim ali celo vsiljenim mnenjem, prepričanjem: misli, kar se misli, veruje, kar se veruje, zatrjuje, kar se trdi, in ravna, kakor se ravna med ljudmi, med katerimi živi. Brezumni in neprijemljivi „se“ mu je začetek, konec, razlog in merilo vse modrosti. Heidegger bi dejal, da tak človek živi nepravdo, nepristno, dodati bi mogli celo podčloveško življenje.

Naravnost nepojmljivo je, da je toliko nemislečih ali nepristno živečih ljudi prav danes, ko se tako radi ponašamo z napredkom v šolanosti in s številom raznovrstnih naslovov in spričeval. Razni mladi ljudje se danes radi trkajo na prsi in poudarjajo, da so omikanci ali razumniki (bolj jim ugaja tujka: intelektualci), zlasti kadar se hočejo ogniti kakemu delu ali obveznosti, nad katerimi se čutijo vzvišene. Proti starejšim se ponašajo s šolanostjo, ki so jim jo prav ti omogočili. Ne prihaja pa jim na misel, da bistvo omikanosti ali razumnosti ni v spričevalih in naslovih, marveč prav v mišljenju in sicer v mišljenju s svojo glavo, ne v sprejemanju in ponavljanju, kar so mislili ali si izmislili drugi.

Ali je morda tega kriva šola, katera ne izpolnjuje svoje naloge? Ali bi smeli, morda celo morali o njej izreči sodbo, kakor jo je o tedanji šoli napisal naš filozof A. Ušeničnik pred 80 leti: „Naša doba ima malo mislecev, ki bi mislili svoje misli. Sodobna šola ne uči misliti, ampak uči le obnavljati tuje misli.“ Sicer „marsikdo se sam sebi vidi samosvoj, a samosvoj je le v posameznostih, a v bistvu ni samosvoj... velika množica dan za dnem ponavlja in misli nešteto zmot. A umišlja si, da sama misli...“ (Prim. Bogoslovni vestnik XXVIII, 184.)

Danes smo verjetno še mnogo na slabšem kot v Ušeničnikovih časih. Danes morda večina ljudi niti tega ne misli, da sama in iz sebe misli, ker sploh nič ne misli in ne čuti probleme, da bi mislila. Vprašanje resničnosti ali zmotnosti misli oziroma mnenj je mnogim sploh povsem tuje. Ne zanima jih, kaj je prav in kaj ni, držijo in hočejo se držati tega, kar se misli, kar drugi mislijo (če mislijo), kar je mod(er)no misliti.

In zopet moremo naobrtni na naš čas, kar je tudi napisal že Ušeničnik: „Usodna je površnost in lahkomiselnost, ki se nikdar v nič ne poglobi ali ki brezmiselno ponavlja le tuje trditve in nazore. Človek pač more in mora misliti, kar so mislili veliki duhovi, a vedno tudi sam misliti...“ (IS II, 199.) To je, tudi kadar nekdo misli za velikimi duhovi (ki so mislili), mora obenem še sam misliti. Toliko

več in bolj bi moral misliti, kadar ne sledi velikim mislecem, marveč le splošnim mnenjem, modi in propagandi, katerim gre za vse kaj drugega kot pa za resnico, ki bi jo v mišljenju morali iskati.

Res je težko umeti, da je danes toliko ljudi, celo šolanih, brez sposobnosti in volje za kritično mišljenje, da toliko ljudi gre za gesli in publicami, katere jim javno mnenje ubija v glave. Ob tem pa še bolj preseneča drugo dejstvo, za katerega ne vem, ali ga je Heidegger opazil ali ne. Tak človek, ki je sicer povsem pogreznjen v nepristno življenje nekritično prevzetih mnenj in ravnanj, v hipu postane nad vse kritičen, ko vidi, da nekdo poleg njega misli in domisli kaj drugega, kakor je njemu všeč. Mnenje in ravnanje, do katerih se ni sam dokopal, brani, kakor da bi bila najpristnejša njegova pridobitev, če spozna, da je kdo drugi ugotovil drugačno resnico, kakor pa on hoče, da bi bila.

Vsakdo mora misliti, če hoče res biti človek. A če nekdo že sam ne mara misliti, naj bi vsaj ne metal polen pod noge drugim, ki bi hoteli živeti pristno človeško življenje, ki se ne marajo prepustiti lagodnosti ponavljanja besed in dejanj nemislečih soljudi. To je, naj bi ne oviral pri že tako trdem naporu tistih, ki hočejo misliti, ki skušajo, kolikor je le mogoče priti stvarjem do dna, do pravega dna, ki skušajo najti življenjskim vprašanjem prave odgovore, ki hočejo resnico ugotoviti, povedati in po njej živeti.

Res je, da ni resnično, kar se komu pokaže kot resnično, tudi v najresničnejšem iskalskem naporu se more človek zmotiti, more misliti, da je resnica, kar ni. Zato nikakor ni treba in niti ni pametno za resnico vzeti vse, kar nekdo meni, da je resnica. Stare in nove resnice je treba znova in znova pretehtavati, da se čim dalje ognemo zmoti in bolj nedvomno spoznamo, kaj je resnično. To je zlasti naloga kritike, ne le uradne, ne le poklicne kritike, ki jo kritiki pišejo za liste in časopise, to kritiko bi moral gojiti vsak človek, kar je prav tako plod in znak pristnega človeškega življenja. Vsak človek naj bi kritično sprejmal tako mnenja, ki mu jih ponuja nemisleča okolica, kakor nauke soljudi, ki mislijo.

Taka prava kritika pa je prav tako trd miselni napor, kakor je prvotno iskanje resnice. Kritik mora za prvotnim iskalcem prehoditi pot, po kateri je on prišel do resnice, in odkriti, ali jo je prav prehodil oziroma je kje zablodil.

Ni pa taka kritika in sploh ni kritika samo nerganje, samo negodovanje, samo zavračanje vsega, kar nam kdo prinaša kot plod svojega mišljenja in iskanja. Še manj se sme imenovati kritika, kadar na resen miselni napor nekdo odgovarja z očitki, posmehom, skrivljanjem nekih spoznanj, ker ga vznemirjajo v njegovi lagodnosti, ker tudi od njega terjajo mišljenjski napor, pristnejše življenje, ali tudi samo, ker ga grize zavist, da kdo drug dela, česar sam ne dela, in da je drug morda dosegel, česar sam ni. Kdor hoče resno in pošteno kritizirati, mora najprej z lastnim miselnim naporom, vsaj enakovrednim onemu, katerega izsledke hoče zavreči, skušati ugotoviti, kaj je res in kaj ni, oziroma koliko je res in koliko ni.

Kritika mora popravljati in čistiti izsledke mišljenja, ne zatirati mišljenja samega, tudi če to kdaj zgreši resnico, Krivi, zmotni izsledki mišljenja resda morejo biti huda nesreča, vsakdanja skušnja to izpričuje. A hujsa zabloda kot so zmotni izsledki mišljenja, je beg pred mišljenjem. Iskanju resnice se ni mogoče odpovedati. Brez resnice tudi ni lepote, ni dobrote in kreposti, nas je učil Fr. Veber. Do resnice, in po njej do drugih vrednot, pa nas pelje samo mišljenje, seveda le pravo, pristno mišljenje, kakor ga ima v mislih filozof.

Vsak človek lahko zapade grehu, mnogim grehom, ker kot človek ne more ne grešiti, kakor nas je tudi učil Fr. Veber. Posebno nevarni so tisti grehi, ki smo jih nekoč imenovali naglavne, nato poglavitne grehe, za katere pa ne vem, kako se danes imenujejo, če jih še kdo imenuje. Tudi človeške skupnosti morejo grešiti, mnogo in mnogoliko grešiti. A tudi pri njih so zlasti nevarni tisti grehi, ki bi jih mogli imenovati naglavne ali poglavitne grehe. To so temeljne napačne drže ali grehote, ki so vir mnogih drugih napak in zablod.

Niti Slovenci nismo brez svojih naglavnih grehov. Mikavno bi bilo, da bi se jim kdo posvetil, kakor se to dela pri drugih narodih. V spisih Iv. Cankarja bi se moglo najti mnogo bogatega gradiva za tako študijo. Ni naš namen, da bi jih tukaj obravnavali. Le enega si nekoliko ogledimo! To je naša kulturna nezrelost, zaradi katere smo tudi mi sposobni napak, ki jih tukaj omenjamo, ko imamo vendar prav mi več ko dovolj razlogov, da bi bili drugačni. Z nezrelostjo mislimo zlasti na to, da tudi mi mišljenja zadosti ne gojimo, da sami dovolj ne mislimo, da pa mišljenja tudi zadosti ne spoštujemo, da ne jemljemo dovolj resno naporov in uspehov tistih, ki kljub neugodnim okoliščinam skušajo med nami misliti.

Ta greh je toliko hujši danes, ko je toliko zmede na svetu, ko je težko najti kako trdno točko, na katero se bi mogli opreti, ko je pred nami toliko nalog, na katere nismo bili pripravljeni, ko vse to terja od nas ne le navaden, temveč celo izreden miselni napor, če hočemo svoje probleme prav rešiti, v svojem življenju prav ravnati.

Saj, da pojasnimo misel s primerom, kmetovalec more streči svoji njivi, kakor so to delali njegovi predniki – dokler je njiva enaka in njegove potrebe iste. Če pa mu je njivo preplavila voda in odnesla orno zemljo, če se nekdanji pridelki več ne prodajajo, če so se zajedle v njegov svet še druge bistvene spremembe, pač ni pametno, če brez pomisleka svojo zemljo še dalje opravlja po starem. Do

dna mu je treba pretresti nov položaj, pregledati nove danosti in možnosti ter iskati načinov, ki mu bodo omogočili uspešno in donosno obdelavo posesti.

Nekaj takega se je zgodilo nam (sploh našim sodobnikom, a nam še v posebni meri). Naš spremenjeni položaj nas sili k mišljenju in iskanju pravih in uspešnih načinov ravnanja v tem položaju. Naravno bi bilo, da bi vsi čim več razmišljali, da bi pozdravili vsak uspeh mišljenja, vsako dobro misel, ki se pri komerkoli spočne in zasije, da bi v skupnem naporu skušali najti najboljše odgovore na izzive časa in položaja. To pa se ne dela, prej vse kaj drugega. Zakaj tako? Tudi to je vprašanje, ki izziva naše mišljenje, to je, nas sili misliti, zakaj ne mislimo.

Četudi utegne biti neprijetno tako svoje vrste izpraševanje vesti, osebno in skupnostno, je treba misliti tudi o tem, zakaj premalo mislimo, zakaj vestneje ne iščemo rešitev vprašanjem, ki nam jih življenje stavi, zakaj tako radi ostajamo pri mnenjih, ki jih nikoli nismo zaresno pretehtali in pretresli, zakaj tak odpor do novih odgovorov na nova vprašanja.

Zakaj malo mislimo, zakaj tisti, ki še mislijo plodov svojega mišljenja ne objavljajo, zakaj naše kulturno življenje usiha, zakaj je vedno manj ljudi, ki so še pripravljeni kaj delati? Kje so vzroki tega, katere so ovire?

Razmišljanje o tem nam ne bo v kvar.

razgledi

nobelovci 1976

Po naključju – ali pa tudi ne – so Nobelove nagrade za leto 1976 pripadle vse do zadnje državljanom Združenih držav Amerike, ki letos slave 200-letnico svojega obstoja in kljub vsem pomanjkljivostim in težavam še vedno predstavljajo na našem planetu najbolj zgledno, zanesljivo in vredno poročstvo svobode, spoštovanja človekovega dostojanstva in resnične demokracije, hkrati pa najbolj zanesljiv in trden branik proti navalu „Džingiskanov 20. stoletja“, kot je komunizem zadosti zgovorno definiriral sir Winston Churchill, tudi Nobelov nagrajenec, v letih med obema vojnama.

Odbor za Nobelove nagrade pri Kraljevski švedski akademiji je letos nagradil tele znanstvenike in umetnike:

Književnost: SAUL BELLOW, romanopisec židovske krvi. Rojen v Kanadi se je s starši še kot otrok selil v Chicago. Je univerzitetni profesor. Njegova najnovejša romana sta „Mr. Sammler's planet“ (Planet Mr. Sammlerja, 1970) in „Humboldt's gift“ (Humboldtov dar, 1975).

V prvi številki prvega letnika revije „Mass und Wert“ (Mera in vrednost), ki jo je začel izdajati Thomas Mann septembra 1937 skupaj s svojimi prijatelji v begunstvu v Švici, je objavil Herrmann Steinhausen esej z naslovom „Die Zukunft der Freiheit“, tj. bodočnost svobode, ki se je začel takole: „V veži neke velike južnonemške železniške postaje, v kateri se je gnetlo na stotine športnikov, ki so bili namenjeni s svojimi smučmi v zasnežene gore, me je nenadno napadla misel o bodočnosti svobode v Evropi. Kar naenkrat sem začutil sredi od sonca zagorelih mladih ljudi, da sem obdan od pripadnikov generacije, za katero je ideal svobode izgubil svoj zapeljivi lesk. Stal sem blizu okenca in videl veliko prikupnih obrazov tistega krepkega, kar preočitnega tipa, ki je značilen za današnjega mladega človeka, ko so se pomikali mimo mene: zdelo se mi je, kakor da bi dalo povprečje vseh teh jasnih obrazov nekaj takega kot idealni delavski obraz, obraz tiste človeške vrste, ki bi rada bila delavna in se izkazala koristna pri kakem velikem, oprijemljivem delu – fizionomija človeške vrste, ki čaka naročila in je pripravljena izvesti kako razumno povelje z največjo mero stvarnosti. Tu dorašča rod, sem začutil, ki ne ve, kaj naj počne s svobodo. To je eno najbolj pretresljivih dejstev povojnega časa: da občuti starejša, k večji lagodnosti nagnjena generacija stvar svobode danes mnogo močneje kot mladina“.

Herrmann Steinhausen razglablja potem o vzrokih, zakaj

Ekonomija: prof. MILTON FRIDMAN, s čikaške univerze. Svetovna salonska levica je ob podelitvi nagrade zagnala velik hrup, ker je pred meseci s svojimi strokovnimi nasveti pomagal k urejanju in dvigu gospodarstva v Čilu in v Južnoafriški uniji.

Medicina: prof. BARUCH BLUMBERG, kancerolog, in dr. CHARLETON GAJDUŠEK, strokovnjak za kužne bolezni.

Fizika: prof. BURTON RICHTER, strokovnjak za linealne pospešnike, in prof. SAMUEL TING, atomski fizik.

Kemija: prof. WILLIAM LIPSCOMB, z univerze Havard v Massachusettsu, strokovnjak za poskuse zdravljenja raka z borom.

Nobelove nagrade za mir, ki jo vsako leto določi poseben odbor norveškega parlamenta, letos niso podelili. Odbor tudi ni objavil razlogov za svoj sklep...

svoboda kot predpogoj kulture

mladih ne mika več svoboda, in o pomenu svobode ter zaključuje svoj esej s tem, da primerja strah pred svobodo pri mladih ljudeh z občutjem plezavca, ki pleza na visok vrh, pa ga nenadno popadeta strah in dvom, ko vidi, da moli okrog njega v nebo vse polno vrhov, ki se zdijo še višji, pa ne more ugotoviti, kateri je najvišji, ki bi mu dal zavest, da se je povzpел zares najvišje. „Tisti trenutek se mu začne v tenkem zraku ledenikov vrteti v glavi“, nadaljuje avtor, „v paničnem strahu ga zagrabi skušnjava, da bi prekinil plezanje in sestopil v dolino, kjer se pasejo črede in kjer smejo biti oznanjane samo tiste resnice, s katerimi je zajamčena ohranitev črede. In tako vidimo danes tu pa tam potomce tistih duhovnih osvajačev, ki so bili dovolj drzni, da so podvomili celó o pojmu Boga, ki vodi svet, in ga razkrojili, kako so danes pripravljene sprejemati navodila kakega strankinega političnega biroja kot absolutne, celó za končne odločitve duha obvezne resnice – vidimo intelektualce, katerih skepsa je v petih minutah opravila s krščanskim razodetjem, kako so danes pripravljene na brezpogojno verovanje v kakšnega političnega voditelja – pripravljene na slepo verovanje, ki bi – če bi zares dokončno zajelo Evropo – degradiralo vse dosedanje evropsko duhovno življenje v nesmiselno sanjarijo.“

Te besede nemškega esejista, prijatelja Thomasa Manna, so danes prav tako aktualne, kot so bile pred 39 leti, ko

jih je zapisal. Brez svobode, brez svobodnega iskanja ni in ne more biti resnične duhovne kulture in omike. Brez svobode ni kritike in tudi ne ustvarjalnega veselja, ustvarjalnega ozračja, ki spodbuja talente. Kulturnega življenja se polastijo od zgoraj postavljeni upravitelji in namesto

resničnih ustvarjalcev se šopirijo povprečneži, ki imajo tem več interesa na tem, da so pravi ustvarjalci prisiljeni k molku, čimbolj se zavedajo, da se sami ne morejo meriti z njimi in da lahko uspevajo samo v nesvobodi.

f j

UMRLA STA

ANDRE MALRAUX, eden največjih sodobnih pisateljev in svetovnih kulturnikov, dolga leta minister za kulturo v francoski vladi za vladanja generala Charlesa de Gaulla. Umrj je 23. novembra v Parizu.

BENJAMIN BRITTEN, štet med najmočnejše sodobne skladatelje. Anglež po rodu se je poslovil 4. decembra letos v Aldeburghu na vzhodni angleški obali.

Obeh velikih umetnikov se bo Glas s posebnim zapisom spomnil v januarski številki 1977.

da ne pozabimo

v ječi sta...

V oktobrskem Glasu smo prinesli poročilo o obsodbi časnikarja in esejista VIKTORJA BLAŽIČA in soodnika FRANCA MIKLAVČIČA. Prvi je bil sojen in obsojen v Ljubljani na dve leti leče. Drugi pa v Kranju na šest let ječe. Oba obtožena „sovražne propagande“. Oba sta pisala tudi v svobodno slovensko tržaško revijo Zaliv. Pričevalcema resnice, ki sta namesto hlapčevstvu Slovincem vrinjenega komunističnega režima volila ječo, da sta si ohranila svobodo duha, se v globokem spoštovanju klanjamo vsi svobodni Slovenci, posebej še slovenski kulturni delavci v svobodnem svetu. Iz pisanj obeh PRIČEVALCEV NAŠEGA ČASA v reviji Zaliv objavljamo dva odlomka, svobodnemu svetu v dramilo, obema nedolžnima žrtvama komunistične režimske ustavnosti na Slovenskem pa v pogum in zagotovilo, da slovensko kulturno zdmostvo v svobodi ceni njuno možatost in zvestobo slovenskim in človeškim idealom.

franc miklavčič

je pod psevdonimom JOŽE GALIČIČ v lanski decembrski 52-53 številki tržaške revije Zaliv objavil 12 strani dolgo razmišljanje ob politični kampanji (v Sloveniji) proti Kocbeku z naslovom „Politična laž ali zgodovinska resnica“. V IV. zaglavju (Zaliv, str. 179) je zapisal:

„Kaj pa druga Kocbekova trditve, tista o tem, da je Partija mirovala pred 22. 6. 1941? To je znan datum napada Hitlerjeve Nemčije na Sovjetsko zvezo. Dan, ko je Nemčija z nenapovedanim vojnim dejanjem razdrila svoj prijateljski pakt, ki ga je s Sovjetsko zvezo sklenila 24. avgusta 1939 in ki ji je med drugim tudi omogočil, da je 1. septembra istega leta napadla Poljsko in s tem začela drugo svetovno vojno.

V očitnem nasprotju s to Kocbekovo trditvijo je seveda dejstvo, da v Sloveniji praznujemo 27. april 1941 kot dan ustanovitve Osvobodilne fronte, ustanovljene na pobudo komunistične partije, OF pa naj bi ob ustanovitvi napovedala oboroženo vstajo proti okupatorju. Dan 27. april je v SRS republiški praznik.

Toda – že desetletje ali več je v slovenski javnosti znana poluradna verzija, ki jo zagovarjajo tudi nekateri zgodovinarji, da so se na tem sestanku navzoči »ustanovitelji« zmotili v datumu, da je pravi datum 26. april in ne 27. april 1941.

Bodisi, da je bil sestanek v Vidmarjevi vili v Ljubljani 26. ali 27. aprila oziroma nekega dne v maju, je zanimivo tudi to, da ne obstaja noben pisan dokument... Iz dobe okupacije in ilegale je ohranjenih mnogo manj važnih in in manj zgodovinskih dokumentov.

Če pa nam je pri vsem tem pred očmi še dejstvo, da se je ta skupna politična fronta imenovala »Protiimperialistična fronta«, je dvom v ta ustanovitveni dan ali sestanek še večji. Vsi namreč vemo, kdo so bili v takratnem levem političnem izrazoslovju imperialisti: Angleži, Francozi in Amerikanci, ali predvsem oni, z drugo besedo zahodni zavezniki, ki je z njimi Hitlerjeva Nemčija vodila vojno že od leta 1939 dalje, Sovjetska zveza pa je v tej politični konstelaciji imela pakt s Hitlerjem in mu je dobavljala surovine in drugo. Vprašanje, proti komu se je »Protiimperialistična fronta« borila in organizirala, ali vsaj, kateri je bil takrat njen drugačni neposredni cilj, če se je ustanovila v aprilu ali maju 1941, je tedaj zgolj retorično vprašanje, ki nanj odgovor že vemo.

Stvari pa so se čez noč spremenile t.j. pri komunistih potem, ko je Hitler 22. 6. 1941 napadel Sovjetsko zvezo. Takrat se je zares ustanovila Osvobodilna fronta, ki je proklamirala oborožen boj zoper okupatorja.

Vsekakor pa komunisti pred 22. 6. 1941 niso bili bolj aktivni zoper okupatorja kot nacionalisti, krščanski socialisti in drugi, kvečjemu manj.“

V 5. zaglavju, na str. 181, razmišlja Miklavčič - Galičič ob Kocbekovih ugotovitvah v znanem intervjuju z Borisom Pahorjem glede pokola slovenske domobranske vojske, po nasilni vrnitvi iz Vetrinja maja 1945. Pravi pisec:

„Glede masovnega pokola domobrancev po končani vojni še vedno velja v uradni slovenski javnosti in v tej posledici tudi v časopisni polemiki zoper Kocbeka, da tega pokola ni bilo in da si ga Kocbek izmišljuje. Seveda pa je o tem odveč izgubljeni besede. Svetina pokol opisuje v tretji knjigi Ukane, vprašanje je le število domobrancev, ki so jih Angleži 28. maja 1945 vrnili s Koroškega. Emigrantska literatura navaja število okrog 10.000 ljudi. Odprto je tudi vprašanje sokrivde Angležev, ki jim svetovna zgodovina neke določene perfidnosti ne očita povsem po krivici. Kasneje niso nikdar protestirali, čeprav so navedene domobrance izročili v statusu vojnih ujetnikov. Gre za podoben primer, kot ga opisuje Solženicin v svoji najnovejši knjigi, ko so Angleži po končani vojni, v maju 1945 izročili Sovjetom »na nož« vlasovce – 90.000 mož kozaškega korpusa in zraven še njihove družinske člane – pri čemer so se poslužili zvijače in raznih pretvez.

Povsem neprepričljiva je seveda tudi omiljena verzija, ki tudi izhaja iz politične akcije zoper Kocbeka, da namreč gre za »zadnje vojne operacije in očiščevalne akcije naših varnostnikov v boju z banditizmom« (govor Mitje Ribičiča na političnem shodu v Ptujju dne 13. 4.; glej Delo z dne 14. 4. 1975).

Kocbeku očitajo v politični akciji tudi stvari, ki jih ni opisal oziroma povedal v intervjuju, na primer, da se zavzema za t. im. narodno spravo. Kocbek v intervjuju ne rabi tega izraza, niti tega pojma. V enem izmed odgovorov pravi le, da si moramo pokol domobrancev po 28. maju 1945 vzdigniti iz zanikanja v javno priznanje, vzdigniti si moramo njihovo usodo iz potlačene in pohabljenega zavesti v jasno in pogumno zavest. Odgovornost do zgodovine ne more odvzeti od odgovornosti do človeka. Brez takega javnega priznanja krivde ne bomo mogli Slovenci nikoli stopiti v čisto in jasno ozračje prihodnosti.

... se naš uradni »establishment«, namreč režimske strukture v SR Sloveniji ne zavedajo, da trka na vrata nova generacija, ki ni več obremenjena s posledicami narodno osvobodilne in državljanske vojne na Slovenskem. Minilo je že več kot 30 let in če hočemo napraviti neko drugo

primero: po jugoslovanskem kazenskem zakoniku zastara v 25 letih pregon celo za najhujšo, kvalificirano obliko umora. Narodna sprava je v resnici že aktualno politično vprašanje, zaradi katerega ne bi smeli cepiti demokratičnih sil v takem majhnem narodu, kot je slovenski.“

viktor blažič

je pod psevdonimom ZORKO PRELOG objavil v ZALIVU izredno globok esej z naslovom „Ustvarjanje je svoboda“ (Zaliv 50-51, 52-53, 1975). Objava je bila eno naglavnih obtežilnih dejanj pri esejistovi obsodbi in Ljubljani. Iz zapisanega povzemamo tele odlomke, ki vredno kažejo pisateljevo prodirno miselno globino in iskreno ljubezen do slovenske besede. Na str. 25 je zapisal:

„Toda duh naše krvi je bil še preveč podložniški in v sebi samih smo bili še premalo resnični, da bi nam bilo dano v prihodnosti, ki nas je odbrala zase, uzreti našo lastno obljubljenno deželo, ki naj jo iščemo in ki naj bi bil naš lastni življenjski sen. Mi smo jo močno slutili, ne pa tudi videli, in smo bili podobni slepcem, ki močneje čutijo kakor drugi, pa se morajo izročiti vodniškimi rokam. Zato ni bilo velikih težav, ko se je pri nas začelo dokaj nejasno začrtane cilje naše narodne osvoboditve enačiti z ideološkimi cilji tako imenovanega »proletarskega internacionalizma« ter našo voljo po nacionalni emancipaciji (ta je bila temeljna energija, temeljna gonilna sila našega osvobodilnega boja) polagoma vpeljati v ekspanzionistično strategijo na novo rojane velesile. Tako smo namesto programa socialne osvoboditve slovenskega kmeta, najtrdnejše podlage naše narodnosti, dobili kolhozništvo, ki je prav tej podlagi začelo nadržno spodrezovati njegove gospodarske in kulturne korenine, namesto temeljite prenove slovenske kulture, ki je vedno hodila daleč pred kronično klavno slovensko politiko, pa je kakor ujma prišla nad nas ždanovščina, eden najbolj mračnjaških pojavov stalinistične Rusije (novodobna inkvizicija, ki je ustvarjalcem predpisovala vsebino in obliko njihovih del), ter obsojala vse, ki so hodili svoja pota, in kakor uničujoča slana zamorila pri nas tisto, kar je tolikanj obetajoče vzkliklo iz upanja, ki ga je prinesel osvobodilni boj.

Zanikanje naše biti kot svojskega pojava med pojavi tega sveta si je našlo svojo pot v središče naše skupne zavesti o tem, da je stimuliralo dva poglobljena vira njene neizoblikovanosti. Ždanovščina se je, ustrezno svoji naravi, oprla na našo bojzljivo ozkosrčnost, večno spremljevalko psihoze ogroženosti, ali če hočete, na naše kronično zamudništvo, ki je pravzaprav le trajno stanje naše nepripravljenosti na soočenje z invazijo gradiva naše dobe. Avantgardni nihilizem pa je predvsem zlorabil naše podložniško prevratništvo, naše nepoznavanje tragične strani svobode, ter še neko drugo lastnost, ki nas poleg jezika prišteva k slovenski množici, naše samozaničevanje.

Oba pojava sta našo zavest, vsak na svoj način in vsak ob svoji uri, uročila v neke vrste otrplost, s tem da sta nam začuda zlahka naložila krivdo prebijanja, krivdo, ki je naši dobi tako dobro poznana, saj je po tem ta doba tudi značilna.

Prvi vir ali če hočete, ozadje slehernega stvarniškega dejanja je vselej in za vse čase – ljubezen, pravzaprav njena moč darovanja.

Ob obsodbi obeh pogumnih slovenskih kulturnikov v matični Sloveniji, se je oglasilo, poleg slovenskega tiska v svobodi tudi evropsko in ameriško časopisje z ostrimi tožbami proti komunističnemu totalitarizmu v Sloveniji in v Jugoslaviji. Izredno zadeto pa je ob tem ponovnem kršenju človekovih pravic v Sloveniji zapisala v svojem uvodniku NAŠA LUČ, v letošnji decembrski številki (list izhaja kot mesečnik za Slovence na tujem že 25 let, v Celovcu) takole:

„Okrožno sodišče v Ljubljani je obsodilo novinarja Viktorja Blažiča na dve leti strogega zopora zaradi »sovražne propagande«, okrožno sodišče v Kranju pa sodnika Franca Miklavčiča na pet let in osem mesecev prav tako strogega zopora zaradi »ogrožanja državne celote in neodvisnosti in sovražne propagande«.

Spisi Viktorja Blažiča (Kaplje, Idrija, števil. 18; Zaliv, Trst, števil. 50-51 in 52-53) ne vsebujejo nikakršne sovražne propagande, ampak so samo domiselno razpravljanje o človeških in slovenskih vprašanjih. Tudi Franca Miklav-

Toda, kjer je prvenstvo oblastništva ponižalo ljubezen na raven sredstva, ki je za porabo, ter jo v ta namen zaznamovala s pečatom krivde in manjvrednosti, ustoličila pa vidike njenega padca – fanatizem je najstrašnejši med njimi – tam se je razmahnila najbolj nesrečna vrsta jalove setve, tista vrsta, ki je močna po tem, da svojo navzočnost očem skrjuje za nepredirno zaveso svoje bohotne rasti. Molk je vzpostavljen s povodnijo praznih besed in te besede so zato, da s svojim hrupom ta molk skrrijejo; slepe nas naredi množica splel; duhovno revščino z vso njeno malenkostno maščevalnostjo zakrivajo kolosalne mere megalomanskih podvigov.

Nekje v središču, vsekakor v življenjsko važnem živcu tega načela je občutljiv instrument, v katerem so skriti ključi do tiste skrivnostne ureditve, po kateri se odigrava izbira boljšega. Poslanstvo tega instrumenta je to, da s svojimi ključi, ki jih poseduje kot prorojeno sposobnost, prepozna tisto boljše ali tisto slabše in s temi dejanji postavo prostega merjenja moči znova in znova potrjuje in jo vedno obnavlja. Ta instrument se imenuje kritika.

Vendar se instrument kritike v novih okoliščinah ne odpravlja v običajnem (normalnem) pomenu te besede. Tisto, kar se zgodi, je sprememba, izmalichenje tega instrumenta v taki meri, da je s tem odpravljeno bistvo njenega poslanstva, ohranjen pa je videz njenega obstoja, njegove navzočnosti. Izmalichenje kritike se kaže v tem, da ne prepozna za boljše ali slabše po »navadnem« pomenu stvari, temveč po »novem« pomenu, ki se samozvano razglašča za višji red stvari, režim naravne izbire, oziroma prostega merjenja moči pa zaničljivo zavrača kot ostanek džungle. Nadomestilo za boljše ali slabše (za kvaliteto) je stopnja (količina) privrženosti »novemu«. Kritika v najširšem pomenu te besede, torej tudi tista, ki tvori življenjsko sestavino umetniških stvaritev, neizogibno postane v eno smer apologetska, v drugo pa ustrezno temu agresivna in uničujoča.

Zgodovina zadnjega četrstoletja je jasno in nedvomno, kot lastno degradacijo, zavrnila pot v enoličnost sveta in začela vabiti k stvarjenju njegove mnoge mnogoličnosti, v kateri tudi male dimenzije vse bolj dobivajo vrednosti svojevrstne kvalitete s tem, da tvorijo ravnotežno nasprotje velikim, zakaj velike dimenzije s svojimi velikimi možnostmi vsebujejo sorazmerno tudi velike nevarnosti. Soodvisnost, celostnost sveta se ne da zgraditi drugače kakor po načelih, ki povezujejo sleherni organizem v celoto višje vrste, a to je načelo soodvisnosti avtonomij, zakaj le-te so zmožne organske (odgovornostne) povezave.

Današnjemu občutju sveta, ki se nam na splošno kaže zgolj po svojih predmetih, je tragično doživetje tuje; premnogi mislijo, da je resnica spričo sile množičnega (količinskega) človeka za vedno presežena. Vendar nas kriza kulture ter njena najbolj otipljiva posledica, kriza okolja in biosfere nasploh opozarja, da je resnica iz tega doživetja vsak dan bolj tudi naša resnica.

Legenda o Prometeju je večno živa.

čič ni širil »sovražne propagande«, ampak je v svojem članku (Zaliv, Trst, števil. 52-53) ugotovil le, da Kocbekove izjave v lanski aferi o nekaterih dogodkih med vojno in takoj po vojni v Sloveniji odgovarjajo zgodovinski resnici.

Teh obsodb ni mogoče vskladiti s Splošno deklaracijo o človeških pravicah (New York 1948), ki sleherniku priznava pravico izražanja in pravico »iskati, sprejemati in razširjati – brez ozira na meje – sporočila in ideje s pomočjo kakršnega koli sredstva izražanja«.

Še neprimerno hujše pa je dejstvo, da je bil Miklavčič kaznovan predvsem zaradi svojega osebnega dnevnika. Policija je dnevnik našla pri hišni preiskavi, ga zaplenila in ga izročila državnemu tožilstvu. Že brati brez lastnikovega dovoljenja zasebni dnevnik je grobo kršenje človekove pravice do svobode mišljenja. Nekoga obsoditi zaradi njegovih misli, izraženih v osebnem dnevniku, je pa nekaj nepojmljivega. Tega ne more odobravati nihče, kdor dá kaj na resnico, pravico in svobodo.“

prošnja naročnikom v argentini

Res, bili smo optimisti, ko smo pred skoraj tremi leti razpisali naročnino na dvoletni jubilejni letnik naših knjižnih izdanj, optimisti, ker smo računali, da bo mogoče v dveh letih izdati 24 Glasov, osem Meddobij in šest knjig. . . Za vse to smo tedaj določili argentinskim naročnikom ceno 500 pesov in jim zagotovili, da te naročnine ne bomo zvišali, tudi če bi se v teku dveh let stroški napovedanih izdanj občutno zvišali.

Če bi res mogli izdati vse napovedano v času dveh let, bi bila določena naročnina kar v redu. Zgodilo se je pa, da smo v obdobju dveh let dejansko izdali le vse napovedane Glasove, od Meddobja pa samo štiri številke, namesto šestih knjig pa celo samo dve. Konec dvoletja smo dolgovali naročnikom še štiri zvezke Meddobja in štiri knjige.

Med tem gre proti koncu tretje leto, za katero smo mogli naročnikom napovedati le novih 12 številke Glasa, dočim smo jim oziroma jim bomo do konca tega tretjega leta od dolžnega dali štiri številke Meddobja (od teh dve v enem zvezku, a z dvojnimi obsegom) in pa Balantičevo Zbrano delo. Še vedno pa od napovedanega jubilejnega letnika dolgujemo naročnikom tri knjige.

Iz vsem znanih vzrokov pa so se že v tretjem letu izdajanja jubilejnega dvoletnika stroški neznansko zvišali. Za primer: Stroškom ustrežajoča cena enega vezanega Balantiča je 700 pesov, se pravi za 200 pesov več kot je cena argentinske naročnine za vsa dveletna izdanja: 24 Glasov, 8 Meddobij in šest knjig. . .

Pred nami pa je še dejstvo, da se bodo v teku prihodnjega leta, v katerem upamo izdati in naročnikom izročiti naslednje tri dolžne knjige, stroški izdajanja še veliko bolj dvignili.

Iz vsega tega je razvidno, da smo primorani z vso resnostjo prositi argentinske naročnike za razumevanje in pomoč.

Tiste izmed vas, ki v vsem tem triletnem času izhajanja jubilejnega letnika doslej sploh še niste plačali naročnine, moramo obremeniti s takozvano „indexirano“ naročnino na jubilejni letnik, ki je 6.000 pesov (namesto 500 tedanjih).

Vse ostale pa, ki ste že vplačali napovedano naročnino v znesku 500 pesov, nujno prosimo, da darujete prostovoljno dodatno k jubilejni naročnini, vsak po meri svojega razumevanja in svoje zmogljivosti. Te vrste darove označite kot „dodatno k naročnini jubilejnega letnika“ in jih bomo tako tudi objavili.

Argentinski naročniki boste Slovensko kulturno akcijo, ki deluje sredi med vami, s to pomočjo pomagali ohranjati pri življenju in delovanju, za kar se Vam že vnaprej zahvaljuje.

naročnina za glas in meddobje 1977

S to dvojno številko GLASA, ki jo imate pred seboj, dopolnjujemo tekoči, že 23. letnik našega mesečnika. Sredi januarja 1977 bo izšla še zadnja, tudi dvojna številka MEDDOBJA iz jubilejnega dvoletja, ki ga bomo pri Meddobju s tem zaključili.

Zato moremo napovedati za prihodnje leto izhajanje in naročnino i novega letnika GLASA i novega letnika MEDDOBJA.

GLAS bo izhajal kot v preteklem letu: v 12 številkah na osmih straneh.

Tudi MEDDOBJE bo izhajalo enako kot doslej: štirikrat na leto na 80 straneh + 4 strani umetniške priloge.

Naročnina na GLAS bo v letu 1977: v Argentini 2.000 pesov, drugod 8 dolarjev.

Naročnina za MEDDOBJE bo v letu 1977: v Argentini 3.000 pesov, drugod 12 dolarjev.

Oboje skupaj torej 5.000 pesov oziroma 20 dolarjev.

Kot boste naročniki mogli zaznati, je naročnina razmeroma višja kot prejšnja leta, to pa radi velikega povišanja tiskarskih stroškov v Argentini.

Novih knjig za leto 1977 ne napovedujemo, pač pa bomo skušali izdati manjkajoče tri iz jubilejnega dvoletja, se pravi: Antologija slovenske zdomske lirike, Eseji Franceta Papeža in zbirka novel Jožeta Krivca.

Prosimo vse naročnike in odjemalce za zvestobo v sodelovanju in za skorajšnje vplačilo gornjih naročin!

CORREO ARGENTINO CASA CENTRAL y SUC 7	TARIFA REDUCIDA CONCESION 6228
	R. P. I. 1328339

GLAS je glasilo Slovenske kulturne akcije. Izide dvanaestkrat na leto. Urejuje ga José Petric, Zapiola 1723, I D, 1426 Buenos Aires, Argentina. Tisk Editorial Baraga SRL, Pedernera 3253, Buenos Aires, Argentina. Vsa nakazila na: Ladislav Lenček CM, Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires 1407, Argentina. — Editor responsable Slovenska kulturna akcija (Valentín Debeljak), Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires 1407, Argentina. — Za podpisane članke odgovarja podpisnik.

